

A falusi turizmus hatása a helyiek életminőségére Kalotaszentkirály-Zentelkén

Szerző:

Fazakas Géza

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Földrajz Kar, Földrajzturizmus szak

Témavezető:

dr. Csata Zsombor egyetemi tanársegéd

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Szociológia és Szociális Munkásképző Kar, Szociológia tanszék

Küldő intézmény:

XV. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (ETDK)

Lezárás dátuma:

2012. 05. 24.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ.....	2
I. ELMÉLETI ALAPVETÉS	3
I. 1 A falusi turizmus – definíció és a hozzá vezető, vele járó változások, jellemzők	3
I. 2 Az életminőség – meghatározása, valamint kapcsolata a turizmussal	10
I. 3 Monográfia	12
I. 4 A falusi turizmus helyi története, illetve mai képe	13
II. MÓDSZERTANI ALAPVETÉS	17
III. ADATFELDOLGOZÁS ÉS EREDMÉNYEK.....	18
III. 1 Kérdőíves kutatás.....	18
III. 2 Interjú.....	25
KÖVETKEZTETÉS	29
IRODALOMJEGYZÉK	31
MELLÉKLETEK	34

BEVEZETŐ

A dolgozat *tárgya* a falusi turizmus hatása a helyi közösség, a Kolozs megyei Kalotaszentkirály-Zentelke falu lakóinak életminőségére. A téma interdiszciplináris jellegű: szükségeltet kultúrantropológiai, néprajzi és szociológiai szemléletmódot, de igyekszem minél inkább a turizmus irányából közelíteni, szem előtt tartva, hogy tulajdonképpen a turizmus két fél között: látogató és fogadó között jön létre, s úgy vélem, fontos megismerni a köztük lévő kapcsolat milyenségét, ami meghatározza, elősegítheti magának a turizmus fenntartható fejlődésének irányait.

A falusi turizmus különösen alkalmas annak a vizsgálatára, hogy egy térben és társadalmilag elkülönültebb közegben milyen változásokat idéz elő a turizmus. A falusi turizmusnak éppen hogy fő sajátossága mindenekelőtt a helyi jellege, ugyanakkor a helyi közösség, mint fő szereplő a turizmus lebonyolításában (Benedek – Dézsi 2006), továbbá hogy ezen körön kívülről érkezőket igyekszik adott időre bevonni a közösség életterébe. A kutatás *hipotézise* ebből indul ki, vagyis, hogy a falusi turizmusban résztvevők hatnak egymásra, jelen esetben a turisták hogyan befolyásolják a helyiek életminőségét. A különböző életminőségmutatók segítségével igyekszem rámutatni, hogy kiknél, miben és milyen mértékben nyilvánul meg ez a hatás.

A *saját, felderítő kutatásban* használt *módszer* a kérdőív, interjú és terepnapló. Minthogy a hatásokat önmagukban nehezebb kimutatni, az összehasonlítás módszerével éltem: a településen két mintavétel történt, egyrészt a vendégfogadással foglalkozók, másrészt a turizmussal nem foglalkozók alapsokaságából. Az eszközök és összehasonlítás segítségével mutathatok rá az eredményre.

A dolgozat szerkezetileg a következő képpen épül fel: a Bevezető után, az Elméleti alapvetésben ismertetésre kerülnek a használt kulcsfogalmak, a szakirodalomból ismert főbb elméletek, s ezek miként kapcsolódnak a hipotézishez; nem csak a különböző szakterületről kapcsolódó elméleteket ismertetem, hanem már itt igyekszem kimutatni, hogy egyáltalán a falusi turizmus *kialakulásához* szükséges volt a helyi közösség életében számos változásra. A vizsgált falu monográfiája, turizmustörténete és mai képe is bemutatásra kerül. A Módszertani alapvetés fejezetben részletesen ismertetem a módszereket, adatgyűjtést; az Adatfeldolgozás és eredmények részben a tulajdonképpeni eredmények értelmezésére kerül sor, végül pedig a Következtetésben röviden összefoglalom, hogy a kapott adatok miként támasztják alá a kutatási hipotézist.

I. ELMÉLETI ALAPVETÉS

I. 1 A falusi turizmus – definíció és a hozzá vezető, vele járó változások, jellemzők

Ebben az első fejezetben igyekszem minél inkább több oldalról megvizsgálni a falusi turizmust, illetve az ezzel kapcsolatos elméleteket. Párhuzamosan már itt igyekszem kimutatni, hogy egyáltalán a falusi turizmus *kialakulásához* szükséges volt a helyi közösség életében számos változásra, továbbá annak megjelenése is kivált bizonyos változásokat. Mivel több nézőpontból szeretnék ezekre rámutatni, nehezebb volt áttekinthető formában megragadni, de próbáltam minél inkább rendszerezni, ezért egy logikus keretben, egyféle ok-okozati viszonyban igyekszem értelmezni ezeket, adott kulcspontnál a már említett több nézőpontot alkalmazva.

A falusi turizmus meghatározása az eltérő megközelítések miatt nehézkes. A *nemzetközi szakirodalomban* számos elnevezéssel és definícióval találkozunk, mint: rural-, agro-, farm-, zöld turizmus, továbbá eltér az is, hogy melyik országban milyen név alatt tulajdonképpen milyen turisztikai tevékenység működik: például az angol ajánlatok a nemesi udvarházakba engednek betekintést, míg a német és osztrák portákon a paraszti életmód megismerésére van lehetőség, a hollandoknál farmon létesített kempingekkel találkozunk, Olaszországban egyes ajánlatok csak étkezésre vonatkoznak a gazda saját készítésű termékeiből, stb. (Kovács 2000)

Az elnevezésen túl tehát szükségessé válik a fogalmak mögötti *tartalmi jegyek* vizsgálata. Megfigyelhető, hogy a „rural tourism” kifejezés nyer leginkább tág jelentéskört magának, míg a többi ennek egyik szűkebben értelmezett fajtájának mondható. Jansen Verbeke szerint a város és vidék eltérő jellegéből indul ki, s a régió tulajdonságain alapul; minden turisztikai formát ide sorol, mely a vidékhez kapcsolódik, az áthaladó túrázási formáktól (bicikli, lovas, stb.) a helyben tartózkodásig (akár vidéki hotelekben, kempingekben, üdülő- és magánházaknál). Ezzel szemben például az „agritourism” elkülönül, elengedhetetlenül kötődik a mezőgazdasági környezethez, termékekhez vagy szállásokhoz, ugyanígy a „farm tourism” is, mely farmhoz kötődő turisztikai szolgáltatásokat takar (szállás, szélesebb értelmezésben étkeztetés, programok). (Jansen Verbeke, hiv. Kovács 2000)

Mint látható, ezeknek a meghatározásoknak egyik azonos pontja lehetne, hogy mindez a turisztikai tevékenység vidéken történik; viszont a *vidék értelmezése* is változó: több országban városon kívüli, nem beépített területet jelent, máshol a fogalom egyenlő a mezőgazdasági területtel. A meghatározások tehát országonként nem egyeznek meg, függnek a helyi gazdaságtól (főként agrárstruktúrától), kulturális kapcsolatoktól, hagyományoktól. (Kovács 2000)

A *hazai szakirodalomban* sem eléggé letisztult a helyzet a meghatározásokat illetően. Egyik első probléma már a falusi-¹ és vidéki turizmus fogalmak használata, miközben nem tisztázott a köztük lévő különbség. Ennek háttérében nyelvi, fordítási okok húzódnak, valamint az eltérő gazdasági, társadalmi és civilizációs fejlődés. (Kovács 2000) Szabó Géza azonban a két fogalmat elkülöníti, a vidéki turizmushoz kapcsolja a tágabb értelmezést, s a falusi turizmust annak legáltalánosabb formájaként tárgyalja. (Szabó Géza 2007)

Jenkei László meghatározásában: „a városon kívüli, helyi és regionális vonzóerőkkel rendelkező, gondozott falusi, vidéki környezetben, a bel- és külföldi vendégek szabadidő-eltöltési szükségleteinek széles körű, kereskedelmi alapokon történő kielégítése és az ezt szervező helyi intézmények és szolgáltatók együttműködése”. (Jenkei 2002, hiv Szabó Géza 2007). Értelemszerűen először kiemeli, hogy a falusi turizmus a városon kívül, falusi, vidéki környezetben zajlik, de nem határolja el pontosan a tevékenységek jellegét, hanem széles körű turisztikai szükségletek kielégítéseként írja le. Ez a gondolat már tovább vezet a kínálat oldali megközelítéshez, azaz hogy *komplex termékről* van szó: több, mint egyszerű szállásadás, hozzá tartoznak a különböző programok, a falusias hangulat, a helyiekkel való kapcsolat, továbbá a turisztikai szuprastruktúra elemein túl az alapvető szolgáltatások is (telefon, posta, stb.), ez pedig olyan komplex csomagot jelent, melynek vannak megfogható és nem megfogható elemei is. (Puczkó – Rátz 1998, Sharpely 1997, hiv. Kiss 2001)

Mint ahogy Jenkei meghatározásából kitűnik, olyan kínálatról és termékről van szó, aminek *kereskedelmi vonzata* van, azaz a turista fizet érte. Ehhez *mentálisváltásra* volt szükség, hiszen a tradicionális társadalomban a vendéglátás más szabályok között jött létre, nem készpénzszámolással, hanem a munka és ajándékok cseréjével volt jellemezhető. (Gábos 2005) A vendéglátás tartalmilag régen a lakodalommal mutatott hasonlóságot, ahol már megjelent az étellel-itallal való kiszolgálás, de főként ünnepi pillanatot, szimbolikus értékű cselekvéseket foglalt magába, ezzel szemben a turisztikai vendéglátás teljesen más típusú. A két forma három fő ponton tér el, s igényelt változást: az egyik a már említett kereskedelmi vonzat, ezáltal a saját gazdaság nyújtotta megélhetés mellett így megjelent a turizmus kínálta jövedelem; egy másik sarkalatos pont, hogy a paraszti, önfenntartó gazdasággal jellemezhető életmód esetében nem volt *idő*, lehetőség a hosszú vendégeskedésre („Akármilyen kedves vendég, három napra úntig elég”), ezzel szemben a turista gyakran ennél hosszabb időt tölt el vendégként; végül pedig nem szabad elfelejteni, hogy régen többé-

¹ A használt fogalmak közül a falusi turizmus vert leginkább gyökeret a köztudatban; már a 30-as években a magyarországi Országos Magyar Vendégfogadók Szövetsége a falusi fizető vendéglátást használta; azóta a köztudatban a vendéglátást egyre inkább a turizmus váltotta fel

kevésbé azonos kultúrával rendelkezett úgy a vendég, mint a fogadó, a turizmus viszont éppen sokszor teljesen *más kultúrák találkozását* teszi lehetővé. (Benedek 1998)

A mentalitásváltásnál szükség volt az introvertáltság levetkőzésére is, hogy nyitottabban viszonyuljanak a turizmushoz, s előítéleteiket félre téve, számukra is kedvező jelenséggént ítéljék meg. A tradicionális társadalom ugyanis gyakran negatív fogalmakkal jelenítheti meg a *turizmus és turista fogalmát*, mint naplopás, pénzzel és idővel való könnyelműség, stb., hiszen nem fér össze a falusi értékrend és a közösség magukról kialakított képével. Emellett a turisták gyakran csak típusokban jelennek meg számukra, mint „városi”, „külföldi”, semmint egyének (Benedek 1998); így pedig társadalmi dimenzió sem adatik meg nekik, idegenként tekintenek rájuk, akiknek nincsenek jogaik, sem kötelezettségeik, azt csinálnak amit akarnak, s bizonyos fokig ez a faluban is megengedett. (Schütz 1986. hiv Benedek 1998) Az idegenkedés legyőzése kulcsfontosságú, hiszen a falusi turizmus esetén a saját otthonukba fogadják a vendéget, így az nem csak fizetős vendéglátás, a személyesség egészen más szemléltet kíván. (Csizmadia – Kádas – Kenéz – Reischl 1992, hiv²)

Egy másik kulcsfogalom Jenkei meghatározásában, hogy a falusi turizmus a helyi intézmények és szolgáltatók együttműködése, szervezése folyamán valósul meg. A helyi közösség, mint főszereplő van jelen a turizmus lebonyolításában; a helyi ügyvitel és közösség ezért aktívan részt kell vegyen a szervezésben, rendezésben és médiakommunikációban (promoválásban). (Benedek – Dézsi 2006) Az erőforrások feltárása és piacképessé tétele, értékesítése tehát *közösségi alkotás*, mely összefogással valósulhat meg. (Michalkó 2007, hiv. Horváth 2007) Azért is elengedhetetlen jellemző ez, mert csoportosulva változatosabb kínálatot mutathat fel a közösség, hatékonyabb médiakommunikációt folytathat, méretgazdaságosan tud működni. (Horváth 2007)

Mivel a falusi turizmus tehát egy csoportosulás munkájának közös eredménye, mondhatni hogy a közösségi összefogás is egy erőforrásnak tekinthető. Szociológiai terminológiából itt a *társadalmi tőke* fogalma mutatkozik meg, mely tőke a személyek közötti viszonyokban rejlik, olyan meglévő és potenciális erőforrás összességét jelenti, melynek feltétele a csoporthoz tartozás, s mely átkonvertálható gazdasági tőkére. (Bourdieu 1983, hiv. Eranus-Letenyei-Siklós, hiv. Kismihály 2011) A társadalmi tőkéhez szorosan kapcsolódik a falusi turizmus esetén a *kapcsolatháló* fogalma is. A háló vizsgálata a különböző elemek (személyek, csoportok, stb.) kapcsolatát vizsgálja; nem az egyes elemek jellemzőit, hanem a kapcsolatot állítja a középpontba. (Molina 2001, hiv. Kismihály 2011) A kalotaszentkirály-

² <http://www.eduline.hu/segedanyagtalalatok/letolt/3898> 2012 március 14

zentelkei kapcsolatháló elemzése³ azt mutatja, hogy magas a kohézió, jó a közösségen belüli koordináció, de megvan az egyének megfelelő autonómiája is, ami végeredményben rugalmasságot jelent. (Kismihály 2011)

Mivel a turizmusban részt vesznek a helyi közösségek, gazdasági jelentősége van és ezáltal ösztönzi a kezdeményezéseket és befektetéseket, a falusi turizmusnak *területfejlesztő vonzata* is van. Fontos megjegyezni, hogy a falusi turizmus kapcsán területről beszélhetünk, hiszen a turizmus nem csak a vendégfogadó portáknál kezdődik, az egész település ide tartozik (Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése 2008); sőt, a falu nem ér véget a település határánál sem, tájképi szempontból és gazdálkodás révén is hozzátartoznak a külterületek. A gazdálkodás, azon belül is főként a mezőgazdaság változása az életmód és életminőség komoly változásához vezetett. A modern kor vívmányainak köszönhetően a szerepe visszaesett, az ezzel foglalkozó falusiaknak pedig megszűnt a függésük és kapcsolatuk a tájjal (Kabai 2001); a megélhetésüket biztosító mezőgazdasági tevékenységük feladására kényszerültek, ez pedig drasztikus következményhez vezetett: életkörülményeik romlottak, a város vonzereje pedig a vidék elnéptelenedéséhez vezetett. (Kiss 2001) Ez a tendencia komoly problémát jelentett, s a politika is igyekezett megoldást találni rá. A *vidékfejlesztési politikák*⁴ az egyik lehetőséget a turizmus fellendítésében látták. Az Európa Tanács egyik tanulmányában⁵ kiemeli, hogy a vidéki idegenforgalom mindenki ügyévé kell váljon, s ezáltal cél: egyfajta kezdő lökés a kollektív szabadidős létesítmények megépítéséhez, helyi kereskedelem ösztönözése, munkahelyteremtés, a gazdaság és kultúra élénkítése. (Kovács 2000) A vidéki- és falusi turizmus fejlődését tehát sokkal inkább a *szükségletek befolyásolták*; s bár az elmaradott térségek megmentésében szerepet játszik (helyiek foglalkoztatása, jövedelem-kiegészítés) azonban egyedül a turizmus nem jelenthet megoldást, a fejlesztési programok csak egy részét képezheti. (Kiss 2001)

A fenti bekezdés a falusi turizmus kialakulását érinti, de fontosnak tartottam megemlíteni, hiszen ehhez kapcsolódnak az ezt követő változások, melyek érintették a közösséget, vagy melyeket éppen hogy a közösség eszközölt. A vidék turisztikai szempontú fejlesztése a mezőgazdaság mellett a diverzifikációt szolgálta. Noha egyes meghatározások kiemelik, hogy a falusi turizmus a *meglévő épületvagyon és értékeket* hasznosítja, s arra ad

³ egy szociometriai kérdőívben arra kérdezett rá, hogy ha az adott vendégfogadó nem tudná elszállásolni összes vendégét, akkor ki lenne az a három személy, akihez küldené; ezt szociogram, azaz a hálózati kapcsolatok térképével jelenítette meg, vizsgálta

⁴ például az Európai Bizottság 1988-as dokumentuma: The Future of Rural Society, mely az európai vidékért indított intézkedések alapidokumentumának számít

⁵ Rural Tourism in Europe. Council of Europe. European Campaign for the Countryside Study No.2.

esélyt, hogy a soha nem használt szobák alkalmassá váljanak a turisták fogadására (Csepregi – Hajós 1997, hiv.⁶), ez nem elég, elsősorban szükség van még *alapvető infrastruktúrára* és kínálatra (*turisztikai infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése*). (Kovács 2000) Ugyanakkor, korábban említve volt, hogy nem csak a falu, a környéke is fontos; de még itt sem lehet magállni, az egész mikrorégió helyzete hatással van a falusi turizmusra. Gábos összehasonlító elemzésében a zetelaki és ördögösfüzesi falusi turizmus állapotáról arra jutott, hogy a vizsgált települések infrastrukturális fejlettsége nem elválasztható attól a nagyobb településtől, melynek vonzáskörzetében találhatóak. (Gábos 2005) A vidékfejlesztés fontos és sürgető feladat, de átgondolt fejlesztést kell biztosítani, ahol hangsúlyos az értékvédelem, a hagyományos arculat erősítése. (Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése 2008)

A vidék fejlődése, adott esetben a turizmus fejlődésével hozzájárul a *lakosság helybentartásához*, azáltal, hogy bővül többek közt a *foglalkozásszerkezet*; Gábos például a zetelaki turizmusban négy turizmussal foglalkozó szereplőt különít el: turizmusszervezők közül az elosztót és programszervezőt (feladatuk, hogy a hálózat tagjainak vendéget biztosítanak, koordinálják és ellenőrzik a vendégfogadás minőségét; ellátják a háló működéséhez szükséges feladatokat is: idegenvezetés, szerződéskötés, stb.), valamint állandó és alkalmi vendégfogadót. (Gábos 2005)

Másik oldalról nő a *foglalkoztatottság*; Benedek egy Kalotszentkirály-Zentelkét vizsgáló esettanulmányában rámutat, hogy a vendégfogadók profilja alapján főleg nők foglalkoznak ezzel (mivel gyakran csak az alapszolgáltatásokat nyújtják a háztartások, vagyis szállás és étkezés, ez a tradicionális társadalom munkamegosztásában pedig inkább a nő feladata), két korcsoportban: 26-39 év közöttiek és 50 év fölöttiek; vagyis a foglalkoztatottság főleg a hátrányosan érintetteket, az eltartott háziasszonyokat és nyugdíjasokat segíti. (Benedek – Dézsi, 2006) A munkahelyteremtés mellett jövedelemkiegészítést jelenthet még az is, hogy lehetőség nyílik a saját, vagy helyi termékek direkt módon való értékesítésére.

A helyben maradt közösség továbbvezet egy másik szakterülethez kapcsolódó gondolathoz, vagyis, hogy ezáltal lehetőség adódhat a tradicionális életmód megőrzésére, tehát néprajzi szempontból az *értékkörzés* kérdése bír egy fontos kérdéssel. A globalizálódó világunkban, mikor összeszűkülni látszik a világ, s a kultúrák egyre inkább homogenizálódnak, egyfajta válaszként jelentkezhet a falusi turizmus, hiszen támogatja a történelmi és kulturális örökség ápolását, a gyökerek felé fordulást, ezáltal meg erősíti az identitástudatot.⁷

⁶ <http://www.ostorka.org.rs/falutur.php?lg=hu> 2012 március 20

⁷ <http://www.ostorka.org.rs/falutur.php?lg=hu> 2012 március 20

„A szokások és hagyományok közösségi érvényességgel rendelkező, szabályozott, normatív viselkedésmódot, térben és időben ismétlődő, meghatározott cselekvéseket jelentenek.” A hagyományos közösségekben a csoport belső szükségleteit elégíti ki, s így befelé mindig összetartja a csoport tagjait, élethelyzetekhez kapcsolódó útmutatást és világképet ad az egyénnek. Emellett kifelé is mutat, mintegy elhatárolva és megkülönböztetve magát más társadalmi csoportoktól. Ebbe a rendszerbe nézőkként beléptek első ízben a néprajzosok, filmesek, majd résztvevőkké váltak maguk a turisták is. (Benedek 1998)

Pozsony a népszokások és turizmus találkozását figyelve érdekes párhuzamot vont az *ünnep és turizmus* közt: mindkettő egy zárt, megszokott élettérből való földrajzi és mentális kilépés, mikor alkalom nyílik a merev szabályok és értékrend ideiglenes megtagadására, s mindez által soha nem tapasztalt élményekben részesít, levezeti a felgyült feszültséget, megsokszorozza a lelki erőtartalmakat, végül pedig a kör bezártával megerősíti a korábbi érték- és szabályrendszert. (Pozsony 1998)

A falusi turizmusban létrejön tehát a helyi közösség és turisták közötti kapcsolat. A néprajzi terminológia a *kultúraköziség* fogalmával írja le azokat a folyamatokat, amikor egyének és csoportok hatnak egymásra, miközben önmagukat különbözőekként határozzák meg (Clanet 1990, hiv. Kovács – Málík); illetve hasonló fogalom az *akkulturalizáció* is, mely Herskovits, Linton és Redfield meghatározásában olyan jelenségeket takar, „amikor különböző kultúrákból származó egyének csoportjai folyamatos és elsődleges kapcsolatba kerülnek egymással, és amelynek eredményeképpen az egyik vagy mindkét csoport eredeti kulturális patternjében változások következnek be”. A falusi turizmus esetében az egyik faktor az önkéntesség, önként lépnek be és vállalják az akkulturalizációs folyamatban való részvételt, másik faktor a turisták részéről a mobilitás, ők jutnak el az új, más kultúrához. Ha már létrejött, akkor a közösség négy akkulturalizációs stratégia közül választhat: asszimiláció, szeparáció, integráció, marginalizáció. A falusi turizmus létrejöttéhez és fennmaradásához egyetlen stratégiája az *integráció* lehet, amikor a közösség törekszik a kulturális identitásuk megőrzésére, de keresik a kapcsolat lehetőségét más kultúrákkal. Ugyanakkor fontos kitérni rá, hogy lehetséges problémák is felléphetnek a jelenség kapcsán: kultúratanulás (adaptáció, új viselkedésminták és társas készségek elsajátítása); kultúrakonfliktus. (Kovács – Málík, 1997)

A múlt örökségének megismerésére a turizmusban igény van. Ha megnézzük, a *kereslet és kínálat* kapcsolatában is mutatkoznak érdekességek és változások a turizmussal foglalkozó erdélyi falvak, s többek közt Kalotaszentkirály-Zentelke esetében. Egyik legjellemzőbb közös vonásuk a „szomszédolás” termékkategória, azaz magyarországi kereslet, melynek kiindulása a nemzeti öntudat, összetartozás, a határon túli magyarok és kulturális örökségük

megismerése; ugyanez érvényes a kínálatban, hiszen sok esetben leginkább a magyar piacra orientálódnak (a közös nyelv, kultúra, kapcsolatrendszer, stb. miatt). (Horváth 2007) A '90-es években meginduló magyarországi turistahullám Székelyföld irányába tehát kereslet oldalról támogatta a turizmust, az erdélyi települések pedig ekkor építették ki testvértelepülési kapcsolataikat, melyek kulcsfontosságú kapcsolatokhoz járultak hozzá. (Gábos 2005) Noha kezdetben ez az etnikai rés a piacon biztosította a lelkesedést, ma már egyre inkább hangsúlyt kap a minőség. A nem magyar vonzerők iránti érdeklődés feloldja a turisták etnikai határozottságát; a nyelvi készségek javulása, a szemléleti akadályok halványulása és a gazdasági szükségszerűség pedig a vendégfogadókat a román és más külföldi vendégkör felé való nyitáshoz vezetik. (Horváth 2007)

Más kereslet-kínálat megközelítések a tömegturizmussal mintegy ellenpólusként kialakuló *lányturizmus*ra, s a köztük levő különbségekre teszik a hangsúlyt. Eszerint a kereslet oldaláról felértékelődik az egészséges környezet és életmód, az ismeretszerzés iránti vágy, a globalizálódással szemben az eredetiség; a lányturizmus részét képező falusi turizmus kínálatában, urbanizációmentes környezetben lehetőséget ad a nyugodtabb rekreációra és szabadidő-eltöltésre, segít megismerni egy eléggé letűnt életmód kulturális értékeit. (Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése 2008). Nem tömegturizmusról lévén szó a személyre szóló szolgáltatás jellemző; a vendég és a vendégfogadó kapcsolata mindig *személyes*, úgymond egy családdá válnak adott időre, s mivel szorosabb a viszony, gyakran a vendégek jövőre is visszatérnek. (Danis 2003, hiv. Kismihály 2011)

Az eddig tárgyaltak is bizonyítják, hogy a falusi turizmus fogalma valóban komplex, átfogó megértéséhez több szakterületről való rálátásra van szükség. A megfogalmazott gondolatok ehhez nyújtanak kapaszkodót, a további vizsgálatomhoz pedig kiindulópontot.

I. 2 Az életminőség – meghatározása, valamint kapcsolata a turizmussal

Az életminőség komplex, többdimenziós fogalom. Lennart Nordenfelt egyszerű meghatározásában az *életminőség lényegében a boldogsággal azonos*, az étellel való elégedettséget tükrözi. Más, összetett modellek három tudományterülethez kötik: szociológiához, pszichológiához és egészségtudományhoz. A *szociológia* a gazdasági, társadalmi, kulturális és környezeti tényezőkben méri az életminőséget. A *pszichológia* az Arisztotelész-féle boldogság definícióra épít, melynek három szintje van: az első az öröm, élvezet, ennek komoly szerepe van az életminőségben, a pozitív életszemlélet kialakításában, fenntartásában; a második szint a bevonódás, az elkötelezettség állapota, mikor az egyén feloldódik a feladat, célkitűzés teljesítése közben – ezt a magas szintű élményt „áramlatnak” nevezik (Csíkszentmihályi 1998, hiv. Kovács 2007); a harmadik szint az értelmes élet, az „eudemonia”, a valódi boldogság, mely már nem csak állapot, hanem cselekvő aktivitás. Ezt a fajta boldogságot áthatja önmagunk harmóniája, az életcél, a másokkal való pozitív, építő jellegű kapcsolat és autonómia. (Kopp és Pikó 2006, hiv. Kovács 2007) Az *egészségtudomány* szemléletében is nem csak a test, hanem maga az ember és egészsége fontos; az objektív lelet mellett az általános közérzet válik az egyik mérhető mutatóvá. Egy lehetséges definícióként a fizikai és pszichológiai jellemzők azon összessége, melyek meghatározzák, hogy az egyén mennyire érzi egészségesnek magát, s mekkora örömet talál tevékenységeiben, az életélvezésben. (Kovács 2007)

A fenti gondolatokból is látszik már, de fontosnak tartom, hogy felhívjam a figyelmet a *jólét és életminőség* közötti különbségre, továbbá kapcsolatra: előbbivel foglalkozó koncepciók a jóléti aspektusokat foglalják magukba (gazdasági, társadalmi és politikai; fejlettség), s valóban az életminőség köré csoportosulnak, de utóbbi túltesz ezeken az objektíven mérhető mutatókon, s az egyén szubjektív tapasztalására, étellel való elégedettségére, boldogságára is hangsúlyt helyez – tehát nem csak az erőforrásokhoz való hozzáférés fontos, sokkal inkább a szubjektív értékelésük, az ezekkel való elégedettség. (Murinkó 2006, hiv. Kovács – Horkay – Michalkó 2006) Az életminőségnek így vannak *objektív és szubjektív elemei*: a jóléti mutatókkal és az elégedettségre vonatkozó kérdések összességével mérhető. (Fekete 2006, hiv. Kovács – Horkay – Michalkó 2006)

Erik Allart a szükségletek felől közelíti meg az életminőség kérdését: hierarchikus felépítésű, három szintű modellje a *having-loving-being* (materiális és nem személyes szükségletek – szociális szükségletek – a személyes fejlődés szükségletei) ugyanúgy figyelembe veszi mindegyik esetben az objektív és szubjektív megélést. (Kovács 2007)

A dolgozat témája kapcsán végzett saját kutatásban is alapul használt *Rahman életminőség-modell*ben input- output megközelítéssel találkozunk. Az életminőségre ható input esetében 8 dimenziót határozott meg:

- családi, baráti viszonyok
- érzelmi jólét
- egészség
- anyagi jólét
- a lokális közösséghez való tartozás
- munka és aktivitás
- személyes biztonság
- a környezet minősége

Ezek és kedvező kölcsönhatásuk alapján pedig az *output* a várható boldog évek számában, étellel való elégedettségben, egyenlőtlenséggel igazított boldogságban nyilvánul meg, mutatható ki. (Sebestyén 2005, hiv. Kovács 2007)

A *turizmus és életminőség kapcsolatának* vizsgálata úttörő korszakát éli. Az bizonyos, hogy hatással van az életminőségre, mindkét szereplő esetében, azaz *két vetületből* áll össze: a helyben lakók életére gyakorolt, másrészt az aktívan részt vevő, turista életére gyakorolt hatásban. (Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005-2013, hiv. Kovács 2007)

A turizmus hatását legtöbbször gazdasági jelentőségével mérik, ez a szemlélet azonban megfelelkezik arról, hogy nem gazdasági ágként indult, hanem az új megismerésének vágya és a pihenés indította útjára – bár fontos a gazdasági vonzata is, jelentősége *társadalmi és természeti hatásaiban* van (Puczkó – Rátz 1998, hiv. Kovács 2007), így a a kultúrák közötti közvetítés elősegíti a megismerést és a toleranciát, a rekreáció az egészséges életmódhoz járul hozzá. Emellett a helyiek esetében még munkahelyeket teremt, elősegíti az életszínvonal, iskolázottság növekedését, a területfejlesztést és regionális kiegyenlítődést, növeli a környezetük értékeinek megbecsülését és büszkeséggel tölti el őket, erősíti identitástudatukat. Megállapíthatjuk, hogy - természetesen figyelembe véve az adott hely teherbíróképességét - az életminőség számos dimenziójában annak kedvező változásához vezethet. (Kovács – Horkay – Michalkó 2006)

Dolgozatomban ennek a kapcsolatnak egyik vetületét, a turizmus hatását a helyi közösség életminőségére igyekeztem kutatni. Átfogó szemléletének köszönhetően Rahman életminőség-modellje alapján próbáltam rámutatni a változás mibenlétére, a különböző dimenziókban mért mutatók segítségével.

I. 3 Monográfia

Kalotaszeg Erdély egyik sajátos magyar tájegységének számít földrajzi, történelmi, és néprajzi szempontból is. Az eredeti Kalotaszeg (azaz Felszeg – emellett hozzáveszik ma már Alszeget és Nádasmentét) a Sebes-Körös és a Kalota-patak által közrezárt terület. Földrajzilag a Bánffyhunyadi-medence, az Erdélyi-szigethegység északi részén, a Gyalui-havasok, Bihar-hegység és Kalota-havas vonulatai közé beékelődő medence; a Sebes-Körös felső folyása és a Kalota-patak vízgyűjtő területe. Maga *Kalotaszentkirály-Zentelke* a Kalota-patak (Nagy-patak) és a Tölgy-patak (Kis-patak) völgyeiben, partjaira épült, 597 méter tengerszint feletti magasságon. (Okos – Péter 2003) Már a névből is látszik, hogy *ikertelepülésről* beszélhetünk: régen különálló településekként a Kalota-patak jobb felén Zentelke (ószláv eredetű szó, jelentése földvár), bal felén pedig Kalotaszentkirály (Szentkirály valószínűleg a templom védőszentjére, Szent Istvánra utal) feküdtek. (Vincze-Németh 2003)

A Bánffyhunyadon áthaladó 1-es számú nemzetközi főútról (DN1, E60) letérő 108-as megyei úton (DJ108) *közelíthető meg*. Kolozs megye nyugati részén, Kolozsvártól, a megyeközpontról 56 km-re fekszik. *Községközpont* lévén a következő falvak tartoznak még hozzá: a központról nyugatra Magyarókereke (Alunișu) (4 km), északra Malomszeg (Brăisoru) (4 km) és keletre Kalotadámos (Domoșu) (8 km), Jákótelke (Horlacea) (10 km). (Okos – Péter 2003)

A település összterülete 2367 hektár, melyből 151 bel-, 2216 hektár külterület. 448 lakó- és középület található, ezek szorosan egymás mellett helyezkednek el, egy zárt, kompakt települést alkotva. *Lakosságának* száma a 2002-es népszámlálási adatok alapján 1171, kor szerinti eloszlásban: 0-14 év közt 13,8%, 15-59 év közt 53,7%, 60 év fölött 32,5%. Többségük (1038) magyar és református vallású (990). A '90-es évek elvándorlásai óta a természetes szaporulat negatív és a csökkenő lakosságszám is előregedő tendenciát mutat. A 43% aktív dolgozó foglalkoztatottsági feloszlásában még mindig uralkodó a primer szektor (41% mezőgazdász), ezt követően az ipar (33%), s végül a szolgáltatások (18%), a többiek a házvezetés feladatait látják el. (Péter 2003)

Ami az alapinfrastruktúrát illeti: jó úthálózattal rendelkezik (minden utca aszfaltozott); 1978-ban vezetékes vízzel látták el, amely rendszer felújítását 2007-ben fejezték be; megoldott a hulladékelszállítás; nemzetközi telefonhálózat, kábeltévé- és internet hálózat működik; készül a szennyvíz csatornarendszer. Az előbb felsoroltak eredményességét jelzi, hogy 2005-ben a település egyike volt azon 20 településnek Romániából, amely elnyerte az Európai falu címet is. (Kismihály 2011)

I. 4 A falusi turizmus helyi története, illetve mai képe

A kalotaszéken király-zentelkei falusi turizmus kialakulásához több tényező együttes hatására volt szükség. Kismihály Istvánnal⁸ készített interjúm során derült ki, hogy a falusi turizmus ötlete már a rendszerváltás után közvetlenül felmerült. Elmondása szerint egy helyi fotós barátjától származott a *legelső ilyen jellegű ötlet*, mivel ő osztrák rokonainál látta a működőképes falusi turizmus modelljét, s úgy vélte, hogy érdemes lenne ezzel itt is foglalkozni. Egy másik korai kezdeményezésben, 1991-ben Varga Alfonz az EKE-től, Kolozsvárról kereste meg a falusi elszállásolással kapcsolatban. Ekkor még csak kimondottan szállást („*tiszta szoba*”) nyújtottak, főleg az átutazóknak.

A falu turizmusának történetében az egyik igazán meghatározó lépésre 1991 augusztus első hetében került sor, ekkor került először megrendezésre a mára rendszeres és hagyománnyá alakult *Nemzetközi Népzene- és Néptánc Találkozó*. A nyári tábor ötlete mögött Bardócz Sándor és Szép Gyula zenészek, valamint a táncot oktató Németh házaspár álltak, miszerint minden kalotaszegi faluból meghívnak egy pár táncost, akiket megtanítanak táncolni és a tanítás módszertanára, s év közben ezek saját településükön maguk tudnának foglalkozni a táncolni óhajtókkal. Hogy miért éppen Kalotaszéken királyra (ekkor még a falu neve csak ez volt) esett a választás, annak tudható be, hogy itt voltak a legjobb lehetőségek a *táborozás alapfeltételeire*: szállásra, étkeztetésre, valamint a Kultúrotthon és a Lakodalmas terem az oktatásra. (Szép 2003)

Fontos kiemelni, hogy bár ezek az első kezdeményezések nem egészen helyi jellegűek voltak, de a *lakosság fogékony* volt az újra és időközben több család hajlandónak mutatkozott foglalkozni a turizmussal kapcsolatos tevékenységekkel.

A tábor egyben azt jelentette, hogy ekkor jöttek az *első külföldi turisták* a faluba. Ez maga után vonzotta a következő lépést, ugyanis az évről-évre egyre több turistának szálláshelyre volt szüksége, azaz megjelent a *kereslet* is. A falu néhány lakója ekkor kezdett el – *még ingyen* – szállást nyújtani nekik, étkeztették őket (kezdetben egyfajta hazafias kötelezettségként is tekintettek a helyiek a táborra) amit a látogatók ajándékkal viszonoztak. Ekkor még nem következett be a mentalitásváltás, a tradicionális vendégfogadást nem váltotta fel a kereskedelmi alapú vendégfogadás. Ennek ellenére a szövődő barátságok is hatással voltak a turizmus jövőjére: a látogatók visszatérő vendégekké váltak, másoknak ajánlva újabb vendégeket toboroztak, valamint biztatták is a helyieket a vendégfogadásra, mondván megéri és jövője lesz. (Kismihály 2011)

⁸ 1992-ben bízta meg a tevékenységek irányításában, társszervezőként újabbak beindításában is közreműködött

1992-ben történt egy újabb fontos változás történt: egy *kolozsvári utazási iroda* küldöttei vállalkozó kedvű családokat kerestek, ismertették a falusi turizmus lényegét és végül 11 családot sikerült bevonniuk. A vendégeket ekkor már az iroda toborozta, s a vendégfogadásért cserébe itt már megjelent a *pénzzel való fizetség* – az előbbi bekezdésben tárgyalt mentalitásváltás. (Kismihály 2011)

Eddig a falusi turizmus többé-kevésbé szervezetlenül alakult, így a következő állomást Vincze Kecskés István *szervezőszerepe* jelentette, aki igyekezett a vendégfogadást összehangolni és szervezni, a kínálatot tudatosan kialakítani, népszerűsíteni, vendégeket hozni. 1996-ban 16 család csatlakozott hozzá, s hozzátartozik a ma már 40 panzió, így Kalotaszentkirály-Zentelke esetén szervezett hálózatként működő vendégfogadásról lehet beszélni. (Kismihály 2011)

A tevékenység *hivatalossá tételét* akadályozta, hogy a gazdasági ág fiatalsága miatt nem volt még megfelelő törvénykeret kidolgozva. Ennek megoldásához a helyi önkormányzat is hozzájárult, egy engedélyt bocsátva ki számukra; ezt a pénzügyőrségen kellett bejelenteni. Emellett egy dokumentációt kellett összeállítani (szobák számáról és felszereltségéről), aminek hitelességét a turisztikai minisztérium egyik bizottsága ellenőrizte; a jegyzőkönyvet Bukarestben bírálták el. Ezután sikerült megszerezni 1996-ban a panziók kétmargarétás minősítését és legalizálást, ami a vállalkozások megfelelő beindításához szükséges volt. (Kismihály 2011)

Egy másik előnyös tényezőnek számított a turizmus kialakulásához a település *elhelyezkedése*: a magyar határhoz való közelsége miatt igénybe vehető, mint első szálláshely az Erdély belsejébe tartók számára. Ugyanakkor alkalmas többnapos tartózkodásra is, csillagszerűen bejárhatóak a környék különféle látnivalói melyek különféle turizmusfajták gyakorlását teszik lehetővé és a kínálat diverzifikálásában, komplexitásában fontos szerepük lehet: Vlegyásza-csúcs, hegyek, erdők, cseppkő- és jégbarlangok (Csodavár, Eszkimó-jégbarlang; Nagysebes-völgye – Drăgan; Székelyjói-vízesés, Bélesi-vízgyűjtő) várják a természetjárókat; hét tóból álló tófüzér – halászás, bújárkodás, vízisportok; gyalogos, biciklis és lovas túrák; néphagyományok és népművészet, történelmi (várak, kastélyok: Varjúvár, Boncza-kastély – ma Goga-kastély, Sebesvára – falmaradványok, kör alakú torony) és irodalmi (Ady Endre, Kós Károly) vonatkozású látnivalók; egyházi (kalotaszentkirályi református templom – Mátyás király korabeli harangja van; körösfői, gyerőmonostori és magyarvalkói református templomok), valamint ünnepi programok. (Péter – Vincze 2003)

A falusi turizmus esetén jellemző a múlt értékei felé való fordulás, ez pedig a falubeli *néphagyományok és népművészet* szerepét hívta elő, erősítette meg. Mivel ma már a

szokások⁹ „kitüntetett időtartamok” – hiszen a modern életben nehezebb időt szakítani ezekre is, jobbra az egyházi és emberélet nagy eseményeihez kapcsolódó szokások maradtak fent; gyakorolják a karácsonyi ünnepkör, óév búcsúztatás, húsvéti ünnepkör, májusfa-tevés, pünkösdi, aratókoszorú kötése, szüreti bál, keresztelezés, konfirmáció, jegyváltás és esküvő, temetés ünnepeihez kapcsolódó szokásokat, hagyományokat. A népviselet sem a hétköznapi tartozéka már, de ünnepnapokkor még mindig felöltik; a színgazdagság, de egyszerűség és letisztultság jellemzi. (Péter – Rigó 2003)

A már említett Nemzetközi Népzene- és Néptánc Találkozó esetén is elmondhatjuk, hogy az értékörzésben fontos szereppel bír a mai napig, Kismihály István szavaival „visszatért a tánc a faluba”, említi példának a legényes táncot. Noha nem a turizmus hívta elsősorban életre, de sokan a falu hírnévszerzésében fontos szerepet tulajdonítanak neki. Emellett újabb *rendezvény- és fesztiválkezdemenyvezések* is voltak: a 2007 óta tartott Csipke-fesztivál kigondolásában és fenntartásában már a turizmuskínálat bővítésének szándéka is megjelent – minden október végén, a csipkebogyó megéréséhez kapcsolódó lekvárfőző-verseny; Zilahi Csaba, a kolozsvári rádió munkatársa idehozta két évre a gitártábort (ez egy két évenként vándorló, helyszínt váltó tábor); egy alkalommal pedig nemzetközi fotótábornak is otthont adott.

Ami a falu turizmusának *marketingjét* illeti, az már a Nemzetközi Népzene- és Néptánc Találkozó első alkalmaival megkezdődött, akkor eredetinek számító ötletként a várakozásokat felülmúló hírnevet hozott a falunak. További kezdetleges próbálkozások után a marketing is 1996 óta kezdődött szervezeten és tudatosan, Vincze Kecskés István szervezésével. Az akkor szerkesztett fekete-fehér szórólapokat azóta komolyabb marketing váltotta fel. A médiakommunikációban leginkább az internetet használják: hivatalos internetes oldalla¹⁰ rendelkeznek, valamint más, tematikus internetes oldalakon való hirdetéssel is élnek; továbbá ATL-eszközök közül a nyomtatványokat, szórólapot. Részt vesznek ezentúl különböző turisztikai vásárokon (Budapest, Kolozsvár, Brassó, Bukarest, stb.); utazási irodákkal vannak kapcsolatban (főleg Magyarországról, de Dánia, Lett- és Finnország egy-egy irodájával is). Falusi turizmus lévén nem elhanyagolható ugyanakkor a „szóbeszéd” sem, így pedig a régi, elégedett vendégek nemcsak visszatérnek, de újakat is vonzanak.

⁹ Részletes leírások a kézművességről, népviseletről és népszokásokról u.o. 89-108.

¹⁰ <http://www.davincze.ro/kalotaszentkiraly> 2012 március 22

Statisztikai adatok a faluban zajló turizmusról alig találhatóak. Benedek József egy Kalotaszekirály-Zentelkét vizsgáló esettanulmányában, *1999-2001 közti adatok* alapján mutatott rá néhány fontosabb tulajdonságra: 2000-2500 regisztrált vendégéjszakát említ az akkori 30 agroturisztikai panzióban; kiemeli a rövid látogatási időt (1-2 vendégéjszaka személyenként), valamint a turizmussal kapcsolatos tevékenységek másodlagos jellegét, hiszen nem tud egymaga elégséges jövedelmet akkumulálni, legfeljebb az összjövedelem 25%-át adta. (Benedek – Dézsi 2006)

Minthogy megfelelő szekundér adatforrás nincs és annak érdekében, hogy mégis valamilyen *aktuálisabb képet* kapjak, Vincze Kecskés Istvánnal, a hálózat szervezőjével készített interjúm során próbáltam rákérdezni néhány mutatóra. Elmondása alapján jelenleg *40 család* (előnyösebb a család fogalmát használni, mert a panziók gyakran családi összefogással működnek, ahol a főszerepkörű háziasszony mellett besegít a család többi tagja is) kétmargarétás agroturisztikai panzióként foglalkozik a hálózatban vendégfogadással; ezen kívül azonban akadnak más, alkalmi vendégfogadók is, akik segíthetnek szállást nyújtani, ha túl nagy a vendégforgalom. A faluban működik emellett a saját utazási irodája, a Davincze Tours, továbbá kérdőíves kutatásom alapján 4 idegenvezetéssel foglalkozó személy is van a faluban.

Elmondása szerint valóban jellemző a „szomszédolás“, hiszen a *vendégek 80%-a Magyarországról érkezik* és csak 3-4%-a belföldi; ezentúl a világ minden tájáról érkeznek turisták (utazási irodája kapcsolatban van például egy-egy utazási irodával még Dániában, Lett- és Finnországban).

Becslése szerint 2011-ben *5000-5200 vendégéjszakát* vettek igénybe a turisták. Leginkább a Nemzetközi Népzene- és Néptánc Találkozó idején látogatott a falu, noha ekkor tábor lévén nem elhanyagolható az a tény sem, hogy sokan a sátorozást választják; szintén 2011-ben a rendezvény egy hete alatt több, mint 500 volt a vendégéjszakák száma. Meglepő adat, ami a falu Magyarország és Székelyföld közti híd szerepét is mutatja, hogy több vendég érkezik pünkösdkor: nagyrészt a csíksomlyói búcsú felé félúton megpihelve, egy hét alatt idénre több, mint 600 vendégéjszakára számítanak.

Az érkezések és vendégéjszakák esetén is beszélhetünk a *szezonalitás*ról: évszakok alapján tavasztól ősziig, október végéig tart az idény (a Csipke-fesztiválig), legintenzívebben nyáron, ezenkívül természetesen az ünnepek (téli ünnepkör is) és rendezvények tartoznak ide.

Az előbb tárgyaltaknál a *tendenciákat* tekintve, 2008-ig folyamatos emelkedés volt megfigyelhető, azóta a gazdasági világválság hatására a csökkenés jellemző.

II. MÓDSZERTANI ALAPVETÉS

Szakdolgozatom *empirikus* jellegű, így a témához szükséges *induktív* kutatási, azon belül is az *összefüggés-feltáró stratégiát* választottam. A kutatás során a turizmus és a helyiek életminősége közötti kapcsolatot próbáltam megvizsgálni, azaz a *hipotézisem* igazolhatóságát, mely szerint a falusi turizmus befolyásolja a helyiek életminőségét.

A hipotézis vizsgálatához az *összehasonlító módszert* választottam, vagyis a falusi közösség két külön csoportját vizsgáltam meg: a vendégfogadókat, hiszen esetükben valószínűbb, hogy életminőségükre hatással van a turizmus; továbbá véletlenszerűen azokat, akik nem foglalkoznak vele.

Az *adatrögzítésre* március 25-én és április 1-én került sor a vizsgált faluban, Kalotaszentkirály-Zentelkén. Választásom elsősorban azért esett erre a településre, mert a falusi turizmus szakirodalmában többször találkoztam vele, jelezve, hogy az valóban működőképes, s ezáltal megfelelő terepnek bizonyulhat a kutatás vizsgálatához. Emellett megközelíthetősége és egy ismeretségi kapcsolat is biztatott, hogy kivitelezhető kutatást végezhetek.

Az alapsokaságból (1171 lakos) két módon történt a *mintavétel*: a turizmussal foglalkozók esetén önkényes mintavétellel az összes vendégfogadó háztartást igyekeztem megkérdezni (41 eset), azok esetén pedig, akik nem foglalkoznak turizmussal kapcsolatos tevékenységekkel véletlen mintavételre került sor, figyelve rá, hogy hasonló arányban legyenek megkérdezve (42 eset). A két mintavétel különbözősége nem járt számottevő hátránnyal a kutatás *megbízhatósága* szempontjából sem, mivel a reprezentativitásnál az összehasonlíthatóság fontosabb volt.

Mínthogy a szerzett eredmények rámutatnak, hogy falusi turizmus a helyi egyének életminőségében, a faluközösség egészében milyen változásokhoz vezet, a kutatás *érvényességét* is elfogadottnak tekintem.

A saját kutatás egyik használt eszköze a *kérdőíves* kutatás volt, személyes lekérdezéssel. A kérdőív segítségével nagyobb mintából szerezhettem információt a főbb kérdéseket illetően. A kérdőív (lásd 1. melléklet) szerkezetileg a következőképpen épült fel: az azonosító kérdéseket a szűrőkérdések követik, melyekkel el lehet különíteni az említett két csoportot; a további kérdések *operacionalizálásánál* Rahman életminőség-modelljét vettem figyelembe, az általa megfogalmazott 8 dimenzióban próbáltam mérni azt, objektív és szubjektív mutatókkal egyaránt. Az utolsó kérdések nyitottak, tájképező jellegűek, hogy az egyének hogyan észlelik és élik meg a változásokat, valamint zárókérdésként, hogy összességében szerintük milyen hatással van a turizmus a helyiek életére.

A számszerűsíthető adatokat árnyaló, mélyebb megismerést segítő *interjút* is használtam. A kérdőívhez hasonlóan főbb témaköröket érintő, két félstruktúrált interjúra került sor: egyik Kismihály Istvánnal, akit a '90-es években megbíztak a turizmussal kapcsolatos tevékenységek irányításában, a másik Vincze Kecskés Istvánnal, a hálózatként működő falusi vendéglátás szervezőjével.

Az említett kvantitatív és kvalitatív eszközök mellett, s azok használata során *terepnaplót* is vezettem, melyben észrevételeimet, az informális beszélgetésekből szerzett kiegészítő információkat jegyeztem fel.

III. ADATFELDOLGOZÁS ÉS EREDMÉNYEK

A kérdőív 83 esetéből készült adatbázis az SPSS 16.0 programmal került feldolgozásra. Az eredmények szemléltetéséhez a Microsoft Office Excel 2007 segítségével készültek az ábrák.

III. 1 Kérdőíves kutatás

Miként a módszertani alapvetés fejezetben tárgyaltam, két mintavételre került sor, eképp pedig már az elején szükségesnek tartom az azonosító kérdések alapján a két különböző *profil* bemutatását. A *turizmussal kapcsolatos tevékenységekkel foglalkozók* (legtöbb esetben vendégfogadók) 41 esetéből készült el a profil. A vendégfogadók esetében, a tradicionális munkamegosztásnak megfelelően nem meglepő, hogy *nem* szerinti felosztásban főleg nők foglalkoznak ezzel a tevékenységgel: a válaszadók 87,8%-a nő, s alig egytizede férfi. *Kor* alapján: a válaszadók fele 50 év feletti (51,2%), egyharmada még mindig 40 év feletti (36,6%), s csak 1 esetben találunk 30 év alattiakat. Ez alátámasztja azt a tényt is, hogy fontos jövedelemszerzési lehetőséget és foglalkoztatást jelent az időseknek és a nőknek, akik munka szempontjából egyébként vulnerábilis csoportnak számítanak. Iskolai *végzettség* alapján viszonylag kiegyenlített az eloszlás: legtöbben érettségivel rendelkeznek (34,1%), majd ezt követi a szakiskola (24,4%), az általános (22%) és a felsőfokú végzettség (19,5%). Itt meg kell említeni a kor és iskolázottság közti összefüggést: az idősebbek inkább alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek (az 50 év felettiak fele általánossal rendelkeznek, az 50 év alattiak közül csak 1 esetben); az ennél fiatalabbak esetén többségben az érettségi, ezt követően azonos arányban a szakiskola és felsőfokú végzettség a jellemző. A *családi állapotot* tekintve többségük házas, 2 válaszadó kivételével, akik özvegyek.

Emellett a háztartások több, mint felénél (62,5%) foglalkozik még valaki turizmussal kapcsolatos tevékenységgel, ez legtöbbször (75%) a családtagok besegítését takarja.

A vendégfogadó háztartások nettó, havi *jövedelmének* átlaga 1427 RON; egyharmada 1000 RON alatti (36,6%), közel fele 2000 alatti (46,3%), míg a többi ez feletti (17,1%); a legkisebb jövedelem 350 RON, a legtöbb 3500 RON.

A *turizmusból származó jövedelem* az összjövedelem egynegyedét teszi ki (27,2%); a 41-ből csak 6 esetben jelenti a jövedelem legalább felét, s ebből is csak 2 esetben teszi ki a háztartás teljes jövedelmét. Érdekesség, hogy 2 turizmussal foglalkozónak nincs jövedelme: egyikük ingyen idegenvezet, másikuknál az egyházi vendégfogadás esete áll fent.

Bár a válaszadók közel kétharmada csak turizmussal foglalkozik (63,4% - sokan közülük azért, mert nyugdíjasok), egyharmadának ezen kívül is van munkahelye. Ezzel szemben kétharmada (70%) csak *melléktevékenységnek* tartja a turizmussal kapcsolatos tevékenységét. Mindezek értelmében ma is megállapítható, hogy a turizmus inkább kiegészítő jövedelmet jelent, megítélés szempontjából is másodlagos szereppel bír.

A *turizmussal kapcsolatos tevékenységekkel nem foglalkozók* esetében, a 42 esetből készült válaszadók profilja *nem* szerint ennél kiegyensúlyozottabb: fele-fele arányban találhatóak nők és férfiak. Kor alapján a másik profilhoz hasonlóan a válaszadók fele 50 év feletti, negyede még mindig 40 év feletti (26,2%), s csak 3 esetben találunk 30 év alatti. *Iskolázottságukat* tekintve alacsonyabb végzettségi szinttel rendelkeznek: többségük szakiskolával (40,5%) és általánossal (33,3%) rendelkezik, további 16,7%-uk érettségivel, s csak közel egytizedük felsőfokúval. A *családi állapot* esetén is változatosabb az eloszlás, bár szintén többségük házas, az özvegyek aránya magasabb (14,3%), továbbá az egyedülállók is megjelennek (14,3%). A háztartás *jövedelme* ebben az esetben számottevően alacsonyabb, az átlag 1049 RON (az egyedülállók és özvegyek kihagyása esetén is csak 1255 RON); a legkisebb jövedelem 400 RON, a legtöbb 2500 RON.

A profilok bemutatása szükséges amiatt is, mert a továbbiakban az életminőség dimenzióiban való összehasonlításokor nem lehet megfeledkezni arról, hogy az eltérésekhez akár valamilyen profiltulajdonság is hozzájárulhat, s nem csak. Természetesen nehéz bármilyen változást csak a falusi turizmus számlájára írni, de igyekszem minél inkább körüljárni a témát, tájékoztató jellegűek adatokat adva, melyekből valamilyen tendenciákra lehet rámutatni.

Rahman életminőség-modelljét követve az életminőséget 8 dimenzióban vizsgáltam; adott esetekben az objektív mutatókra és szubjektív értékelésre is igyekeztem figyelni.

A *családi és baráti viszonyokat* egy bizalmat mérő kérdéssel mértem, ahol az 1-től 10-ig tartó skálán kellett megbecsülniük (ahol 1 - egyáltalán nem bízok, 10 – feltétlenül megbízok), mennyire bíznak a felsoroltakban (család, rokonság, szomszédság).

Érthető módon mindkét csoportnál a *családban* közel feltétlenül megbízunk: a turizmussal foglalkozóknál az átlag 9,85, a turizmussal nem foglalkozóknál 9,59. A *rokonságnál* az értékek már alacsonyabbak: előbbieknél az átlag 8,37, utóbbiaknál 8,05. Végül a szomszédokkal szemben a legalacsonyabb a bizalmi szint: a turizmussal foglalkozóknál az átlag 7,76; a turizmussal nem foglalkozóknál 7,74.

Az eredmények rámutatnak, hogy a családtól kezdve, a rokonokon át a szomszédokig csökken a bizalom mindkét csoportnál, azonban még mindig magas bizalmi szintről beszélhetünk. Emellett megfigyelhető, hogy a turizmussal foglalkozóknál az értékek kicsit magasabbak; ettől függetlenül ok-okozatiságot nehéz felállítani: azok foglalkoznak turizmussal, akik eleve inkább megbízunk az emberekben, vagy esetleg a turizmus segít nyitottabbá válni.

Az *érzelmi jólétet* különböző kedélyállapotokhoz rendelt gyakorisággal mértem (soha, ritkán, általában, legtöbbször, mindig), hogy a válaszadó az utóbbi két hétben érezte-e magát aképpen. A mellékletként (lásd 2. melléklet) csatolt ábrák átláthatóan és szemléletesen mutatják be a különbségeket.

Vidámnak és jókedvűnek érezte magát: a turizmussal foglalkozók közel fele általában (48,8%), egynegyede legtöbbször (24,4%), illetve ritkán (22%), 2 válaszadó pedig mindig; turizmussal nem foglalkozóknál az értékek kiegyenlítettebbek, bő egyharmada általában (38,1%), közel egyharmada ritkán (31%), kevesebb, mint negyede legtöbbször (21,4%), 3 válaszadó mindig, 1 viszont soha. Azaz az *első csoport az eloszlás szerint inkább volt vidám*, mint a második.

Nyugodtnak és ellazultnak érezte magát: a turizmussal foglalkozók közel fele általában (48,8%), bő egyharmada ritkán (36,6%), bő egytizedük legtöbbször (14,4%); turizmussal nem foglalkozóknál az értékek kiegyenlítettebbek, többségük ritkán (38,1%), közel negyede általában (23,8%) és legtöbbször (23,8%), 3 válaszadó mindig, 3 viszont soha. Az eredmények szerint az *első csoport inkább volt nyugodt általában*, a másodiknál nagyobb a szórás, a legtöbbször és mindig válaszok súlyozzák az eredményt.

Aktívnek és élénknek érezte magát: a turizmussal foglalkozók többsége általában (39%) és legtöbbször (36,6%), többiek mindig (14,6%), illetve ritkán (9,8%); turizmussal nem foglalkozóknál a többség legtöbbször (42,9%), negyede ritkán (26,2%), majd általában (19%), 4 válaszadó mindig, 1 viszont soha. Azaz az *első csoportnál inkább* érezték magukat eképp.

Ébredéskor frissnek és pihentnek érezte magát: a turizmussal foglalkozók szinte fele általában (48,8%), egyharmada ritkán (29,3%), majd legtöbbször (17,1%), illetve 2 válaszadó mindig, 1 viszont soha; turizmussal nem foglalkozóknál az értékek kiegyenlítettebbek, egyharmada általában (33,3%), negyede ritkán (26,2%) és legtöbbször (23,8%), tizedük soha (11,9%), 2 válaszadó mindig. A válaszadók mindkét esetben inkább kevésbé érzik magukat kipihentnek; a második csoport esetében az eloszlás kiegyenlített, viszont többen választották a soha lehetőséget.

Úgy érezte, hogy *napjai tele voltak érdekes dolgokkal*: turizmussal foglalkozók szinte fele ritkán (46,3%), harmada általában (31,7%), többiek legtöbbször (14,6%) és mindig (7,3%); turizmussal nem foglalkozóknál legtöbbször szintúgy ritkán (42,9%), negyede általában (23,8%), többiek legtöbbször (16,7%) és soha (14,3%), 1 pedig mindig. Az eredmények itt is azt mutatják, hogy mindkét csoportban inkább nem érzik úgy, hogy érdekesen telnének a napjaik; a másodikonál nem elhanyagolható arányban megjelent a soha válasz is.

Az *egészséget* objektívan két kérdéssel mértem: hogy az illető hányszor járt az elmúlt évben orvosnál, illetve szenved-e krónikus betegségben; szubjektív megítélését egy 1-től 10-ig tartó skálán mértem (ahol 1 – egyáltalán nem elégedett vele, 10 – teljesen elégedett vele), hogy ő maga milyennek ítéli egészségügyi állapotát.

A turizmussal foglalkozók átlagban évente három alkalommal voltak orvosnál, míg a turizmussal nem foglalkozók átlagban csak egyszer-kétszer (1,60). Előbbiek harmada (34,1%) szenved valamilyen krónikus betegségben, utóbbiak csak negyede (26,2%). Ezen *objektív mutatók alapján az első csoport tűnik kevésbé egészségesnek*, érdekes azonban, hogy ezzel szemben a *szubjektív megítélés során a a turizmussal foglalkozók magasabbra becsülték* saját egészségügyi állapotukat (az átlag 7,54), mint a turizmussal nem foglalkozók (az átlag 7). Ennek háttérében feltételezhetően hozzáállásbeli különbségek vannak. A kérdőívezés során például megfigyeltem, hogy a turizmussal való foglalkozás lelkiileg is kihat az egyénekre, egyesek saját elmondása szerint hozzájárul a jó közérzetükhöz is („feldobottabb vagyok”).

Az *anyagi jólét* méréséhez javakat felsoroló indexet használtam; aszerint, hogy a válaszadó mivel rendelkezik, a maximális javak száma: 12. A turizmussal foglalkozóknál a

válaszadók háromnegyede rendelkezik legalább a javak felével (az átlag 7,6) továbbá a legkisebb érték esetén is legalább 4-vel, legtöbb a maximális 12-vel rendelkezik; a turizmussal nem foglalkozóknál a válaszadók fele csak a javak felével rendelkezik (az átlag 6) továbbá a legkisebb érték 3, legnagyobb 10. A két csoport anyagi jólétében tehát jelentősebb különbség van, *a turizmussal foglalkozók több dologgal rendelkeznek*. A viszony nem egyértelmű, hiszen egyrészt a turizmusból származó kiegészítő jövedelem játszik közre, másrészt a turizmus megfelelő működéséhez, a turisták igényének kielégítéséhez eleve szükséges az anyagi javakba való befektetés is.

A lokális közösséghez való tartozást több kérdéssel mértem. Egyrészt, hogy milyen gyakran beszél szomszédaival és a környéken lakókkal, illetve milyen gyakran vesz részt a szomszédság, faluközösség összejövetelein. Másrészt a segítségnyújtás mértékére voltam kíváncsi, hogy miben kap és nyújt segítséget szomszédainak (egy 8 attribútumú index segítségével).

Mindkét minta esetén szinte a teljes többség hetente, vagy gyakrabban beszélget szomszédaival, a környékén lakókkal. A közösségi összejöveteleken való részvételnél az eredmény már megosztottabb: a *turizmussal foglalkozók* többsége általában (31,7%), legtöbbször (29,3%) és ritkán (24,4%), tizedük mindig (9,8%), 2 válaszadó soha; a *turizmussal nem foglalkozók* többsége szintén általában (31%), azontúl viszont ritkán (21,4%) és soha (21,4%) tizedük legtöbbször (14,3%) és mindig (11,9%). Az *első csoport tehát hajlamosabb részt venni*, míg a második hajlamosabb elzárkózni (magasabb a soha részt nem vevők aránya). Az egyik válaszadó véleménye szerint ez pont *fordítva* van: a turizmussal foglalkozók ugyan részt vesznek általában az összejöveteleken, de főleg csak azokon, amikben a turizmus miatt érintettek, azontúl pedig inkább elfoglaltak és ők maradnak ki.

Az eredmények és elmondások alapján a *segítségnyújtás*, a kaláka ma már valóban kevésbé élő szokás (továbbá a családok igyekeznek maguk közt segíteni, mintsem a szomszédi kapcsolatokat igénybe venni); ha elő is fordul, elsősorban a nehezebb feladatokban, mint mezőgazdasági munkák és építkezés, javítás. A turizmussal foglalkozók átlag közel két dologban kapnak (1,7) és nyújtanak (1,8) segítséget; a turizmussal nem foglalkozóknál kicsit alacsonyabb az átlag (1,2 és 1,4); ez nagyrészt betudható az egyik választási lehetőségnek, a turizmussal kapcsolatos tevékenységbeli segítségnek (25-30%-ban segítenek ebben egymásnak).

A *munka és aktivitás* esetében a turizmussal foglalkozó válaszadók 63,4%-nak ez az egyetlen „munkahelye” (noha sokaknak azért, mert nyugdíjasok), ezzel szemben kétharmaduk (70%) csak *melléktevékenységnek* tartja azt. Ez a vendégérkezések, szezonális és a forgalom miatt érthető, hiszen nem jelent tartósan mindennapi és teljeskörű elfoglaltságot.

Kíváncsi voltam még, hogy a turizmus esetleg teremt-e munkahelyet a vendégfogadóknak. A kérdésre, hogy közvetlen azelőtt dolgoztak-e: többség igen, egyharmada azonban nem (35%) – többségük idős, illetve nyugdíjas. Az előző foglalkozást egyébként, mint ahogy az eredeti képesítést is, legtöbb esetben valamilyen mesterség jelentette. A *falusi turizmus tehát képes munkát teremteni*, főleg az időseknek és az alacsonyabb végzettségűeknek jelenthet egy lehetséges kiutat.

A *személyes biztonság*hoz rendelt objektív mutató, hogy történt-e az illető ellen bármilyen bűncselekmény a faluban; szubjektíven pedig, hogy biztonságérzete változott-e az elmúlt két évben (nem változott; igen, romlott; igen, javult). Emellett 1-10-es skálán arra voltam kíváncsi, mennyire érzi magát biztonságban a faluban turistaszézon ideje alatt, illetve azon kívül.

Bűncselekmény áldozatai a turizmussal foglalkozók és a turizmussal nem foglalkozók is csak két-két esetben voltak. Eképp a biztonságérzet is alig változott-e: előbbieknél 1 esetben romlott, 1 esetben javult, utóbbiaknál valamivel hangsúlyosabban, 5 esetben romlott (11,9%), 2 esetben javult. A biztonságérzet olykor teljesen független tényezők miatt változott (például idős egyén egyedül maradt).

A *turista szezon ideje alatt mindkét csoport kicsivel kevésbé érzi magát biztonságban*, mint azon kívül, de még mindig nagyon magas, 9 feletti átlagértékekről beszélhetünk.

A *környezet minőségének* változásaihoz nyitott kérdést alkalmaztam: szerinte változik-e a falu képe, majd a természeti környezete a turisták jelenlétében, és ha igen, miben.

A turizmussal foglalkozók 1 válaszadó kivételével észlelnék változást a falu képében, mindennapi életében, a turizmussal nem foglalkozók kisebb arányban, de szintúgy (16,7% nem). A válaszkategóriákból kitűnik elsősorban a *mozgalmas* fogalmi köre (élénk, pezsgős, élettel teli, stb.), *annak negatív jelentésköre* (zajos, hangos, stb.), valamint érdekes módon a falusi turizmus *identitáserősítő hatása* is (híresebb a falu, kiemeli a falut, stb.).

A falu természeti környezetében a turizmussal foglalkozók kétharmada szerint igen (68,3%), van változás, ezzel szemben a turizmussal nem foglalkozók közel kétharmad szerint nem (63,4%). A paradox vélemények rámutatnak, hogy a *turizmusban részt nem vevők sokkal*

kevésbé veszik észre a környezetük változását is. A válaszok szintúgy ellentétesek, a többség szerint *nagyobb a tisztaság* (rendezettebb, mindenki igazgatja portáját, sok a virág, stb. – elmondások szerint egyébként turistaszezon ideje alatt valóban jobban vigyáznak a tisztaságra, például gyakrabban seprik az utcákat), mások szerint *szemetesebb*.

Összegző kérdésben, egy újabb 1-10-es skálán rákérdeztem (ahol 1 – egyáltalán nem elégedett, 10 – teljesen elégedett), hogy mennyire elégedett a jelenlegi életkörülményeivel. A *turizmussal foglalkozóknál* a legkisebb érték egy esetben az 5-ös (az átlag 8,05); ezzel szemben a *turizmussal nem foglalkozóknál* a válaszadók egyharmada 5-ös, vagy alatti értéket mondott (az átlag 6,90). A két csoport között jelentősebb az eltérés, *a turizmussal foglalkozók elégedettebbek saját életkörülményeikkel*. Ez jelzi összegezve is azt, miként már külön-külön láthattuk, hogy több dimenzióban is náluk magasabbak az értékek (jövedelem, egészség, érzelmi jólét), továbbá szerintem itt sem mellékes a hozzáállásbeli különbség.

A turizmus életminőséget befolyásoló hatásának mérésére újabb nyitott kérdésként kérdeztem rá, hogy az illetőnek *okozott-e bármilyen kellemetlenséget a turisták jelenléte*, és ha igen, miben. A *turizmussal foglalkozók* többségének nem, de egyharmadának igen (36,6%), okoztak kellemetlenséget a turisták, míg a *turizmussal nem foglalkozók* közül csak 1 esetben. Mivel előbbieket vannak direkt kapcsolatban velük, így érthető az eredmény. Az említett válaszok több esetben hangoskodásra (éjszakai kiabálás, ATV-motorok), részegségekre és nem megfelelő viselkedésre vonatkoztak. Ugyanakkor az adatok mellé el kell mondanom, hogy ezek a kellemetlenségek legtöbbjük elmondása alapján alig egyszer-kétszer fordultak, a „vendégek 1%-nál” adódnak, s nem jelentettek komoly problémát. Ezen nyomatékosítások között csak egy személy fogalmazott úgy, hogy elnézik, mert „pénzt kapunk, kell túrjunk”.

Arra a nyitott kérdésre, hogy lát-e valamilyen *problémát a falusi turizmus jelenlegi működésében* 1 válaszadó volt csak turizmussal nem foglalkozó személy, a többi turizmussal foglalkozó (73,2%-uk lát problémát benne). Kíváncsi voltam emellett még, hogy egyének hogyan látják megoldhatónak az említett problémákat. A legtöbb válaszadó a *kevés vendégszám*, a turizmus hanyatlása miatt panaszkodott. Többségük külső okot, a válságot látta emögött, így véleményük szerint meg sem lehet oldani („nem tudunk csinálni semmit”, „sehogy, panaszkodás esetén még ennyien se jönnek”); mások a több befektetőben, a pályázati lehetőségekben, jobb reklámban látták a megoldást. A turistaforgalommal kapcsolatos másik gond a *szezonalitás*, ezen a téli programok, síelési lehetőség segíthetne.

Egyesek a *kevés és monoton programkínálatot* látták problémának, hogy nincs elég program a visszatérőknek, fiataloknak, erre pedig a programok diverzifikálását, a több szolgáltatást javasolták. A *sok követelmény és sok utánafizetésen* adócsökkentéssel változtatnának. A turisták részéről *egyes vendégek viselkedése* jelent gondot, miszerint nem figyelnek a lakosságra: például diákok nevetlenek, éjjeli zajongás, ATV-motorosok zajongása; ezért többen szeretnék, ha a szervezők külön felhívnák a vendégek figyelmét a megfelelő viselkedésre, a 22 óra utáni csendre. Egy külön kiemelendő probléma a *vendégfogadók közti kapcsolat megromlása* a versengés, anyagiak, önzés és irigység miatt, illetve az egymástól való eltávolodás az elfoglaltság miatt. Másik a *közös szervezés kérdése*: hiányolják a megfelelő, határozottabb összefogást, a közös próbálkozásokat, hogy egyének nem veszik ki eléggé részüket a szervezésből.

Záró kérdésben kíváncsi voltam, hogy a saját megítélésük szerint összességében milyen hatással van a falusi turizmus a helyiek életére (jó hatással; rossz hatással; nincs hatással). Mindkét csoportnál a többség szerint (90% felett) *jó hatással van a turizmus*. A magas érték mellett érdekes eredmény, hogy a turizmussal nem foglalkozók – kiknek közvetlen előny, jövedelem nem származik – is úgy vélik, inkább jó hatással van a falusi turizmus. Ezen álláspont mögött gyakran a közösségi együttérzés lapul („jól, mert akik fogadnak azoknak mégis pluszpénzt hoz”), ugyanakkor közvetve saját előnyüknek is érzik (identitás erősítés, településfejlődés miatt). A turizmussal foglalkozóknál 3 válaszadó szerint van rossz hatással, míg a turizmussal nem foglalkozóknál 4 válaszadó szerint nincs hatással. Előbbiek a direkt kapcsolat miatt hajlamosabbak negatív tapasztalatszerzésre, míg utóbbiak nem érintettek, így kevésbé látják a hatását is.

III. 2 Interjú

Két interjúra került sor: egyik Kismihály Istvánnal, aki a '90-es évek elején irányította a turizmussal kapcsolatos tevékenységeket, a másik Vincze Kecskés Istvánnal, az 1996 óta hálózatként működő falusi vendéglátás szervezőjével. A kérdőív adatait kiegészítendő félstruktúrált interjúkban arról igyekeztem beszélgetni velük, hogy a különböző dimenziókban hogyan változtatott a falusi turizmus az ő életükön, s hogyan látják, egyáltalán a faluban, a közösségben milyen változások történnek.

Kismihály Istvánt már a kezdetekkor, 1991-ben megkereste Varga Alfonz az Erdélyi Kárpátegyesülettől, Kolozsvárról a falusi turizmus ügyében. Ekkor még csak kimondottan

szállásról volt szó. Elmondása szerint a mentalitásváltás nagyon gyorsan bekövetkezett, a felkeresettek nyitottan és örömmel éltek a lehetőséggel: „*nagy lelkesedéssel álltak neki*, csak az volt a lényeg, hogy legyen tiszta szobája – legyen fürdőszobája, soknak nem is volt benti vécéje”. Ez alátámasztja Csepregi és Hajós elméletét, miszerint a falusi turizmus egyik előnye, hogy a meglévő épületvagyon és értékeket hasznosítja. A kezdetek után azonban az igényekkel párhuzamosan fokozatos változást, fejlődést hozott a vendégfogadók háza környékén: újabb követelmények során szekrény, tusoló, stb. jelent meg, *házkörüli javításokba fektették a turizmusból befolyt pénzt*. Elismeri, hogy „azóta a falu rengeteg fejlődött, nem csak emiatt”, de a turizmus hozzájárult például ahhoz, hogy hamarabb volt nemzetközi telefonvonaluk, mint Bánffyahunyadon (pénzt szedtek attól, aki igényelte, majd megvásárolták a telefonközpontot, ezt később a Romtelecom visszatörlesztette nekik). A komolyabb infrastruktúrafejlesztések, mint csatornázás, aszfaltozás esetében viszont semmi köze nincs a turizmushoz, teljesen más jellegűek (EU-s pályázatok).

Miután étkeztetéssel is kezdtek foglalkozni, kezdetben mindenki ugyanazt főzte, amit a családjának – ezzel szemben ma már standardizált menüsört használnak. Az ilyen jellegű változások elkerülhetetlenek voltak az igények megfelelő kielégítéséhez, hogy ez a szolgáltatás oldali szemlélet ront-e esetleg a személyközeliségen, az vitatható.

A továbbiakban a Nemzetközi Népzene- és Néptánc Találkozót emeli ki, ami szerinte sokat lendített a turizmuson: „*a tánc táborral rengetegen megismerték a falut, tehát megszerették a környéket*, s volt akik visszajártak”. A helyiek identitásérzésének erősítése, saját kultúrájuk iránt érzett büszkeségük növelése mellett a falura értékörző szempontból is pozitív hatással volt: „*visszatért a tánc a faluba*”, példának említi a legényest; visszatértek ugyanakkor a bálók is (például a szüreti bál), amik azelőtt szinte tilosak voltak. Pozsony ünnep és turizmus közti párhuzama, egyesülésük ebben a példában is szépen megmutatkozik.

Ami az anyagi jóléthez való hozzájárulást illeti, elmondása szerint ez volt és ma is a legfőbb motiváció: „*kezdetben kimondottan a pénz volt a motiváció*”, noha elismeri, hogy „*nem meghatározó plusz jövedelem*, mondjuk 5 ember van, aki abból él”.

Hogy mennyire közösségen belül szerveződik a falusi turizmus: „*kitalálják vagy tízen, s az emberek elég pozitívan állnak az ilyen dolgokhoz*, annyi, hogy *kell legyen, aki mozgassa az egészet*” – a közösség társadalmi tőkéje egy kis irányítással ugyan, de hasznosul. A közösségi kapcsolatokon szerinte nem igazán rontott, hogy a falusi turizmus egyre inkább „versengéssé vált”, mivel a „*szomszédok egymás közt nem igazán rivalizálnak*”.

Arra a kérdésre, hogy *összességében számára* milyen változást hozott: egyrészt *anyagiakat* (felesége vendégfogad), amely kiegészítő jövedelemként hozzájárul a

háztartáshoz, s amely nélkül nehezen boldogulna családja, de ugyanakkor fontosnak említi kialakult emberi kapcsolatait is: „*rengeteg barátom van*” (interneten tartja velük a kapcsolatot), példának említi, mikor egy esetben barátai elvitték szüleit egy hétre Magyarországra kirándulni. Ezek az interkulturális kapcsolatok – még csak említésük is – láthatóan *érzelmi jólétére* is kedvező hatással voltak.

Visszaélések még nem történtek, még ha „betéved egy-egy lököttebb is”, ezért „*negatívumot nem igazán tudok, nincs mi legyen*” – mondja.

Ami a turizmus jövőjét illeti aggódik: „*jövő feketén néz ki, egyre kevesebben jönnek*”. Egyrészt a válságot okolja emiatt, másrészt további változásokat lát szükségesnek: „*szemléletváltás kell*”, mivel a jelenlegi szinten „*beállt egy standardba*” – a változásokra pozitív szemlélettel tekint, ez pedig az első lépés feljük.

Vincze Kecskés István, miután tönkrement a cég, ahol addig dolgozott és állástalanná vált, akkor gondolt rá, hogy mit lehetne helyben csinálni, minek lehetne nekivágni: „*itt születtem, itt nőttem fel, egyetem után ide jöttem vissza és minden ide kötött, semmiképpen sem akartunk elmenni másfele*”. Kijelentésében a helyhez ragaszkodása még inkább fontosságot kölcsönöz a falusi turizmus helyben tartó erejének, a foglalkoztatás által a vidéki térségek elnéptelenedésén segít, ezzel együtt a helyben maradás az identitás megőrzésében.

Az 1996-ig kialakult turizmus „spontán módon működött”, ekkor döntötte el családjával, hogy kézbe veszik a turizmus irányítását: „*menjünk mi a vendégek elé*”. Ezért ő maga két évet beállt egy kolozsvári utazási irodához, hogy gyakorlatot szerezzen. Ezt követően, a mai napig főállásban foglalkozik a szervezéssel: vendégeket hoz és oszt el, ő foglalkozik a kínálattal, programokkal, marketinggel, a további tervekkel. A munka és aktivitás dimenziójában bevallása szerint: „*nekem egy nagy elégtétel*”, „*nagyon szeretem csinálni, mondhatni ez az életem*” – az Arisztotelész-féle boldogság definíciójában ez maga az „eudemonia”, a valódi boldogság, mely nem állapot, hanem cselekvő aktivitás – ezért például szezonban teljesen ennek szenteli minden idejét, „*amikor szezonban vagyunk nincsen éjjel-nappal, vasárnap, ünnepnap, be vagyok kapcsolva, jövök-megyek*” – ez viszont már életminőségére is több szempontból kedvezőtlenül hathat ki.

Az *anyagiak* mellett említi a *család által elért változásokat*: felújított ház és parasztház, gabonás, stb. Tehát az anyagi jólét ilyen téren hozzájárult a környezete minőségének javulásához – egyáltalán a falu szintjén is, mivel elmondása alapján a vendégfogadó portáknál *a rend ragadós példa* volt, a szomszédok is követték azt, az utcák is gyakrabban separtek, karbantartottak. A kezdeményezések önkormányzati szinten is elindultak, maga a

Polgármesteri Hivatal is felismerte ennek a fontosságát, utcátáblák, két térkép és információs tábla kerültek kiállításra a falu utcáin.

A nyújtott szolgáltatások, vagyis a szállás és reggeli kapcsán megemlítette, hogy figyelnek rá, hogy helyi termékeket vegyenek, használjanak fel – itt a lágyturizmus egyik jó tulajdonsága mutatkozik meg.

Az akkulturalizáció lehetséges veszélyei közül a *kultúrakonfliktus* kapcsán csak egyszer előforduló problémáról számolt be, mikor a határon túli magyarok Magyar Igazolványa körüli népszavazás után, kocsmai szóváltásra került sor néhány vendég és helybeli közt. Másik lehetséges probléma lehet például a *kultúratanulás*, ami az egyik kérdőív kitöltése közben pozitív kontextusban ugyan, de felmerült: a vendégektől „tanulunk viselkedni”.

Az általa és turizmussal foglalkozó közösség, mint társadalmi tőke által beindított Csipke-fesztivál (október végén tartott lekvárfőző-verseny) a falusi turizmus egyik közösségi *alkotása*, amely erősítheti a lokális közösséghez való tartozást; ezzel ellent mond újból, a már említett, egyik kérdőívet kitöltő egyén, aki szerint ugyan azokon a rendezvényeken részt vesznek, melyekben a turizmus is érintett, ezen kívül azonban elfoglaltságuk miatt inkább eltávolodnak a közösségtől, más összejöveteleken kevésbé vesznek részt, végeredményben pedig a falusi turizmus a lokális közösséghez való tartozást inkább rontja. Véleményem szerint mindkét állítás részben eltérő esetekben, de igaz lehet. A tökéletes működés idealizált képe nem valóság, mégis erre figyelve hangsúlyosabban figyelni kellene a közösségi összetartásra, minthogy újabb események nem vezetnének megoldásra, a már meglévőkhöz való hozzáálláson kell változtatni. Mivel a falusi turizmus közösségi alkotás, s a társadalmi tőke nagyban befolyásolja, egyik kulcskérdésnek tartom ezt.

Az esetleges negatív hatásokat érintve, véleménye szerint: „volt olyan, akit zavart, elégedetlenkedők, de a falu java része rájött, hogy ez egy jó dolog és büszke lehet rá”.

KÖVETKEZTETÉS

A kutatásban azt vizsgáltam, hogy a falusi turizmus hatással van-e a helyi közösség életminőségére. Az elméleti és gyakorlati kutatás segítségével ennek a feltételezett változásnak a részleteire igyekeztem fényt deríteni. Mindkét esetben el kellett ismernem, hogy kizárólag a falusi turizmus hatását mérni az életminőség mutatóira lehetetlen vállalkozás, hiszen ezen kívül számos, egymástól akár teljesen független befolyásoló tényező létezik, amelyek hatását nem lehet elkülöníteni, azok együttesen, egymásra hatva idéznek elő változásokat. Az összehasonlító módszerben, mindkét mintát megfigyelve azonban a különbségek mögött fel lehet fedezni azokat a feltételezhető és többé-kevésbé állítható változásokat, melyekhez a falusi turizmus közrejátszott.

A kutatás *eredménye* rámutat, hogy a turizmussal kapcsolatos tevékenységekkel foglalkozók körében, a családi és baráti viszonyokat tekintve interkulturális barátságok alakulhatnak ki, kicsivel jobban bíznak az emberekben, kedélyállapotuk hasonlóan pozitívabb, egészségügyi állapotuk objektívan gyengébb, mégis szubjektív értékelésük magasabb a turizmussal nem foglalkozóknál, amely paradox jelenség mögött nem egy esetben a falusi turizmus okozta közérzetváltozás áll. A lokális közösséghez való tartozásban vitatható változások történtek; a negatív változások megoldása szükséges lesz az életminőség javításához. A munka és aktivitás tekintetében a falusi turizmus egyrészt csillapíthatja a vidék elnéptelenedését, foglalkoztatást teremt az időseknek és háziasszonyoknak, s ugyan főleg melléktevékenységet jelent, de akad olyan, akinek ez a tevékenység jelenti a kiteljesülést. Az anyagi jóléti változások már kevésbé vitathatók: átlagban a háztartások összjövedelméhez egynegyeddel járul hozzá a turizmus, párhuzamosan pedig az anyagi javak számát is növeli. A személyes biztonságon mindkét csoportnál nagyon kicsit ront, de az ezzel is kitűnőnek mondható. A faluközösség életében és mindennapjaiban leginkább pozitív változásokat hoz: identitáserősítés, értékörzés, mozgalmasabbá teszi azt, a természeti környezetre már két végletben hat a nagyobb tisztaságtól kezdve a nagyobb szennyezettségig, zajig. Az eddigi eredményét összegzi az életkörülményekkel való elégedettség is, mely a turizmussal foglalkozóknál nagyobb.

Véleményem szerint a turizmus a befogadóképesség határán belüli, így inkább pozitív hatásai érvényesülnek és emiatt észlelnek alig személyreszóló kellemetlenséget; a falusi turizmus működésében viszont különféle problémákat látnak, mégis összességében mindkét csoport szerint jó hatással van a turizmus (válaszadók több, mint 90%-a szerint).

Az eredmények értékelésével a kutatás *hipotézisének* helyességét *igazoltnak* tekintem, a módszert érvényesnek és megbízhatónak. Ugyanakkor az eredményről el kell mondanom, hogy partikuláris, Kalotaszénkirály-Zentelkére vonatkozó esettanulmány, viszont a kutatási irány úttörő korszakában eredetinek számít, így továbbfejlesztési lehetőségek vannak benne.

IRODALOMJEGYZÉK

Benedek H. János (1998): *Turizmus és helyi társadalom. A faluturizmus esélyei a Székelyföldön egy konkrét példa tükrében.* In. Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer.* Budapest. 103–110.

Benedek József – Dézsi Ștefan (2006): *Analiza socio-teritorială a turismului rural din România din perspectiva dezvoltării regionale și locale.* Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.

Gábos Edit (2005): *A fenntartható faluturizmus feltételei. Összehasonlító elemzés a turizmus zetelaki és ördögösfüzesi állapotáról.* In Magyar Kisebbség, 3–4. sz, 315–328. (http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/2005_3-4_17_gabos.pdf 2011. március 18)

Horváth Alpár (2008): *Falusi turizmus – vidékfejlesztés. Turizmusfejlesztési támogatások Romániában.* In Korunk 19. (6). 31–36. (Kistérségek nagy gondjai – tematikus szám) (<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=6&cikk=8919> 2011 március 18)

Kabai Róbert, dr. (2001): *Falusi turizmus és tájvédelem.* In Turizmus Bulletin 4. sz., 21-24. (http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_12/Sz4.htm 2011 március 18)

Kismihály Anita (2011): *A válság hatása a Kalotaszentkirály-Zentelke-i vendégfogadói hálózat működésére.* Mesteri Disszertáció, BBTE Szociológia Tanszék

Kiss Kornélia (2001): *Falusi turizmus - eltérő értelmezések, eltérő piaci lehetőségek?* In Turizmus Bulletin, 5/1 sz., 19-32. (http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_03/Sz19.htm 2011 március 7)

Kovács Alexandra – Málík Adrienn (1997): *Az akkulturalizáció jelensége - Magyarországon tanuló külföldi diákok vizsgálata,* In A Felsőoktatási Tanács Egyesület 1. sz., 25-47. (<http://www.feta.hu/sites/default/files/Akkulturalizacio.pdf> 2011 március 23)

Kovács Balázs – Horkay Nándor – Michalkó Gábor (2006): *A turizmussal összefüggő életminőség-index kidolgozásának alapjai*. In Turizmus Bulletin, 2. sz, 19–27.

(http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/bulletin_2006_2/életminoseg_index.html 2011 március 16)

Kovács Dezső (2000): *Falusi és vidéki turizmus értelmezések a nemzetközi irodalomban*. In A falu, 1. sz., 49-59. (<http://miau.gau.hu/miau/60/fanclub/mfc02/2.rtf> 2011 március 20)

Nash, Dennison (1996): *The anthropology of tourism*. Pergamon Press, Oxford.

Okos-Rigó Hajnal – Péter György-Árpád (2003): *Helyünk Erdélyben*. In Péter Mónika (szerk.): „A Kalota partján”. Kiadja a Kalotaszentkirályi Önkormányzat és az Ady Endre Kulturális Egyesület. 13-23.

Péter György-Árpád – Vincze K. István (2003): *A falu lakossága és foglalkozása - Vendégfogadás*. In Péter Mónika (szerk.): „A Kalota partján”. Kiadja a Kalotaszentkirályi Önkormányzat és az Ady Endre Kulturális Egyesület. 85-87.

Péter Mónika Mária – Rigó Erzsébet (2003): *Népszokások*. In Péter Mónika (szerk.): „A Kalota partján”. Kiadja a Kalotaszentkirályi Önkormányzat és az Ady Endre Kulturális Egyesület. 93-100.

Pozsony Ferenc (1998): *Turizmus és népszokások*. In Fejős Zoltán (szerk.) A turizmus mint kulturális rendszer. Néprajzi Múzeum, Budapest. 147-155.

(http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2980.pdf 2011 március 14)

Sebestyén Tibor (2005): *Életminőség és boldogság*. Polgári Szemle. I. évfolyam, 5. sz. (<http://epa.oszk.hu/00800/00890/00005/article35.html> 2011 március 26)

Szabó Géza (2007): *A vidéki turizmus konkrét formái*. In Falusi Turizmus Tájékoztató 1-2. sz., 8-10. (http://www.fatosz.eu/ftp/kozerdeku/a_videki_turizmus_konkret_formai.pdf 2011 március 21)

Szép Gyula (2003): *A tánc tábor*. In Péter Mónika (szerk.): „A Kalota partján”. Kiadja a Kalotaszentkirályi Önkormányzat és az Ady Endre Kulturális Egyesület. 109-110.

Vásárhelyi terv Továbbfejlesztése (I. ütem), Tájgazdálkodási Kézikönyvsorozat: *A vidéki turizmus* (kiadja a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság; Szerkesztette az Insomnia Reklámügynökség Kft. / D-Plus Kft. nyomda, 2008)
(http://www.vkki.hu/cigand/downloads/cigand_tajekoztato_videki%20turizmus_A5.pdf 2011 március 18)

Vincze-Németh Éva (2003): *Kalotaszentkirály-Zentelke története*. In Péter Mónika (szerk.): „A Kalota partján”. Kiadja a Kalotaszentkirályi Önkormányzat és az Ady Endre Kulturális Egyesület. 25-45.

Egyéb forrás:

Kopp Mária: *A magyarság életminősége az ezredfordulón*
(www.behsci.sote.hu/koppeletm051010jo.ppt letöltve 2011. szeptember 16-án)

MELLÉKLETEK

A falusi turizmus hatása a helyi közösségek életminőségére Kalotaszentkirály-Zentelkén

Tisztelt Uram/Hölgyem!

Az alábbi kutatás célja, hogy megvizsgálja a falusi turizmus hatását a közösség életminőségének mutatóira.

A válaszadás önkéntes, valamint a kérdőív névtelen.

Kérjük, válaszoljon az alábbi kérdéseinkre, segítségét előre is köszönjük.

1. Neme (A számmal jelölt válaszok esetén, kérjük karikázza be válaszáinak számát):

- 1.) férfi
- 2.) nő

2. Mikor született?

3. Mi az Ön állandó lakhelye?

település,

megye

4. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

- 1.) általános
- 2.) szakiskola
- 3.) érettségi
- 4.) felsőfokú

5. Mi az Ön családi állapota?

- 1.) egyedülálló
- 2.) házas
- 3.) nem házas, de élettárral él
- 4.) elvált
- 5.) özvegy

6. Mennyi az Ön háztartásának nettó jövedelme?

7. Mi az eredeti, képesítés szerinti szakmája, foglalkozása?

8. Dolgozik-e Ön jelenleg? (Ha nem, ugrás a 14. kérdésre!)

- 1.) igen
- 2.) nem

9. Munkája, foglalkozása kapcsolódik-e a turizmushoz? (Ha nem, ugrás a 14. kérdésre!)

- 1.) igen
- 2.) nem

10. Munkája, foglalkozása konkrétan miként kapcsolódik a turizmushoz? (Több válasz lehetséges!)

- 1.) elszállásolás
- 2.) étkeztetés
- 3.) programok szervezése, lebonyolítása
- 4.) idegenvezetés
- 5.) különböző termékek eladása
- 6.) más:

11. Az előbb említett munkáját fő-, vagy melléktevékenységként űzi?

- 1.) főtevékenységként
- 2.) melléktevékenységként

12. Közvetlenül a jelenlegi munkája előtt volt munkahelye? (Ha nem, ugrás a 14. kérdésre!)

- 1.) igen
- 2.) nem

13. Mi volt az előző foglalkozása?

14. Az Ön háztartásában foglalkozik valaki turizmussal kapcsolatos tevékenységgel? (Ha igen, miben áll ez a tevékenység?)

- 1.) igen

- 2.) nem

15. Származik-e a háztartásának bármilyen jövedelme a turizmusból? (Ha nem, ugrás a 17. kérdésre!)

- 1.) igen
- 2.) nem

16. Háztartása összjövedelmének hány százalékát teszi ki a turizmusból származó jövedelme?

17. Kérjük, jelölje be X-szel a táblázatban, hogy az alábbiak közül mivel rendelkezik!

1. saját lakás	
2. vezetékes víz	
3. földgáz, vagy saját hőközpont	
4. fürdőszoba a lakásban	
5. számítógép	
6. internetcsatlakozás	
7. automata mosógép	
8. mosogatógép	
9. autó	
10. traktor, stb. más haszonjármű	
11. hétvégi ház, üdülő	
12. második lakás	

18. Ön mennyire bízik ... ? (Az alábbi skálán az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem bízik, a 10-es pedig, hogy feltétlenül bízik. A megfelelő skálaértéket a mellette levő négyzetbe kell beírni!)

1. a családjában	
2. a rokonságában	
3. a szomszédjaiban	

19. Milyen gyakran szokott beszélgetni a szomszédjaival, környéken lakókkal?

- 1.) hetente, vagy gyakrabban
- 2.) egy hónapban többször
- 3.) egy hónapban egyszer
- 4.) ennél ritkábban
- 5.) nem szoktam beszélgetni velük

20. Részt vesz-e Ön a szomszédság, faluközösség baráti összejövetelein?

- 1.) mindig
- 2.) legtöbbször
- 3.) általában
- 4.) ritkán
- 5.) soha

21. Kérjük jelölje X-szel, ha az utóbbi időben szokott Ön segítséget kapni a szomszédjaitól:

1. háztartási munkákban	
2. mezőgazdasági munkában	
3. gyermekek ellátásában	
4. beteggondozásban	
5. bevásárlásban	
6. hivatalos ügyek intézésben	
7. építkezésben, javítási munkákban	
8. bármilyen turizmussal kapcsolatos tevékenységben	

22. Kérjük jelölje X-szel, ha az utóbbi időben szokott segítséget nyújtani a szomszédjainak:

1. háztartási munkákban	
2. mezőgazdasági munkában	
3. gyermekek ellátásában	
4. beteggondozásban	
5. bevásárlásban	
6. hivatalos ügyek intézésben	
7. építkezésben, javítási munkákban	
8. bármilyen turizmussal kapcsolatos tevékenységben	

23. Milyennek ítéli Ön az egészségügyi állapotát? (Az alábbi skálán az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig, hogy teljesen elégedett vele. A megfelelő skálaértéket a mellette levő négyzetbe kell beírni!)

Skálaérték:

24. Az utóbbi évben hányszor volt orvosnál?

25. Szenved Ön bármilyen krónikus betegségben?

- 1.) igen
- 2.) nem

26. Az elmúlt két hét során érezte-e magát ... ? (A választ jelölje X-szel a mellette levő négyzetben!)

	Soha	Ritkán	Általában	Legtöbbször	Mindig
1. vidámnak és jókedvűnek					
2. nyugodtnak és ellazultnak					
3. aktívnak és élénknek					
4. ébredéskor frissnek és kipihentnek					
5. napjai tele voltak érdekes dolgokkal					

27. Fordult-e elő, hogy bármilyen bűncselekményt (támadás, betörés, rablás) követtek el Ön ellen a faluban?

- 1.) igen
- 2.) nem

28. Biztonságérzete változott-e az elmúlt két évben?

- 1.) nem változott
- 2.) igen, romlott
- 3.) igen, javult

29. Mindent összevetve, mennyire elégedett a jelenlegi életkörülményeivel? *(Az alábbi skálán az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig, hogy teljesen elégedett vele. A megfelelő skálaértéket a mellette levő négyzetbe kell beírni!)*

Skálaérték:

30. Mennyire érzi Ön biztonságban magát a faluban ... ? *(Az alábbi skálán az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem tartja biztonságosnak, a 10-es pedig, hogy teljesen biztonságosnak tartja. A megfelelő skálaértéket a mellette levő négyzetbe kell beírni!)*

1. a turista szezon ideje alatt	
2. a turista szezonon kívül	

31. Ön mit tapasztal, a turisták jelenlétében változik a falu képe? *(Ha igen, miben?)*

1.) igen

2.) nem

32. Ön mit tapasztal, a turisták jelenléte befolyásolja a falu természeti környezetét? *(Ha igen, miben?)*

1.) igen

2.) nem

33. Előfordult olyan, hogy kellemetlenséget okozott Önnek a turisták jelenléte? *(Ha igen, miben?)*

1.) igen

2.) nem

34. A faluban zajló turizmussal kapcsolatban milyen problémákat lát? (Ha nincs válasz, ugrás a 36. kérdésre!)

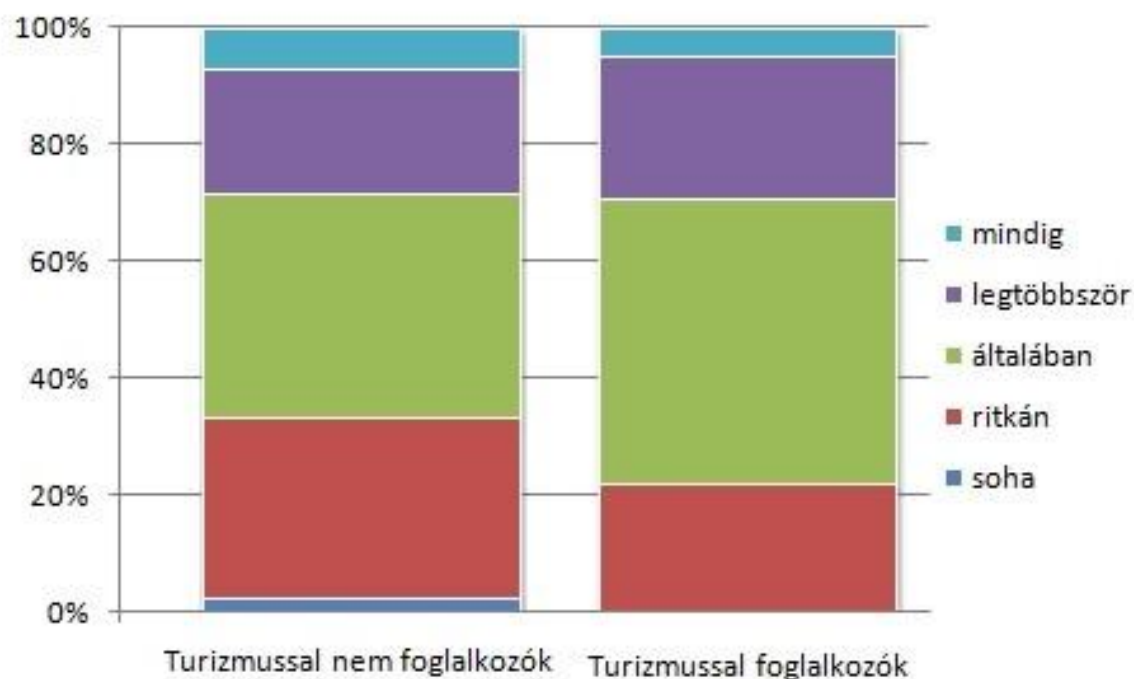
35. Hogyan látja ezeket megoldhatónak?

36. Összességében, ön szerint a faluban a turizmus milyen hatással van az itteni emberek életére?

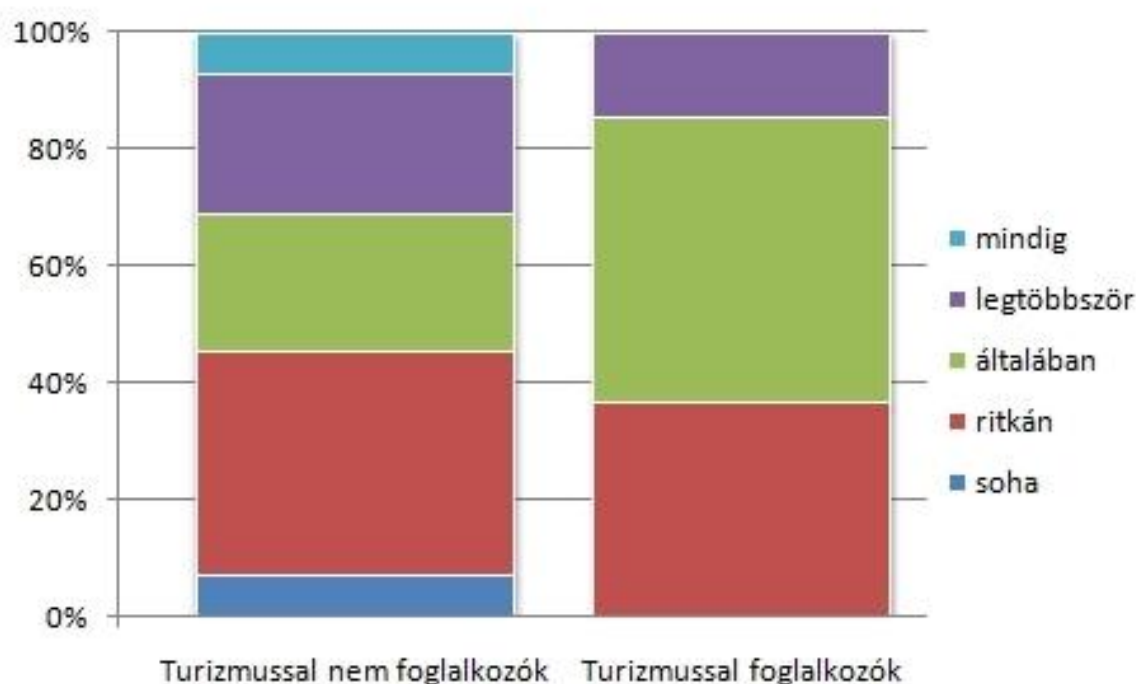
- 1.) jó hatással
- 2.) rossz hatással
- 3.) nincs hatással

Köszönjük a segítségét!

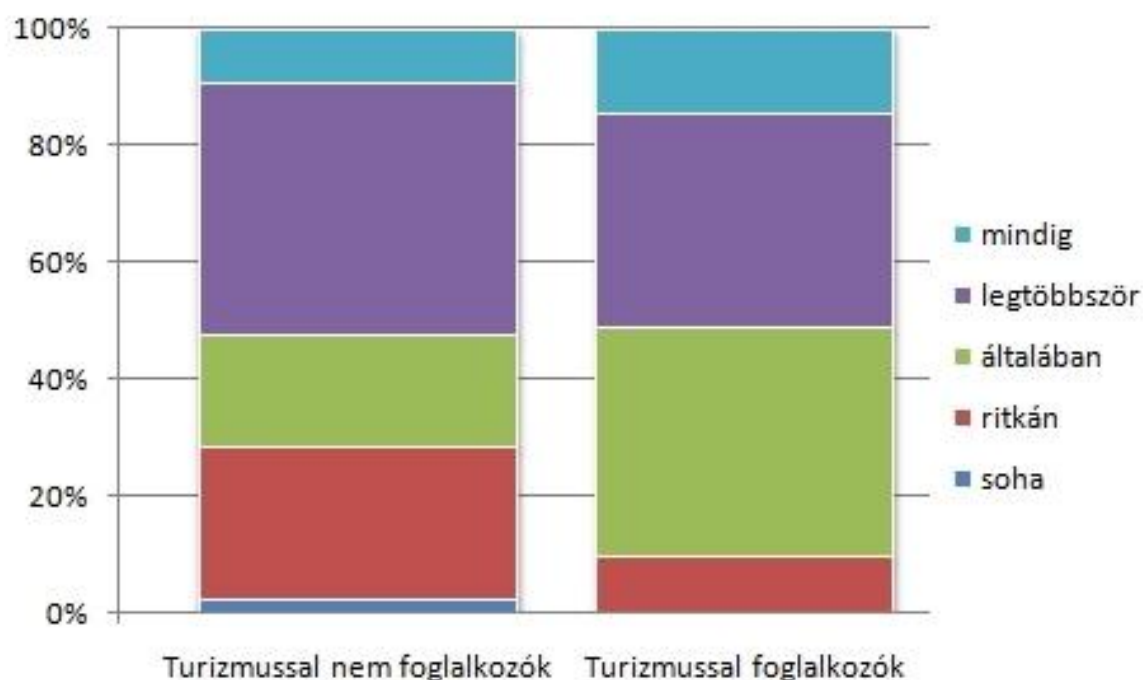
Az elmúlt két hét során milyen gyakran érezte magát vidámnak és jókedvűnek?

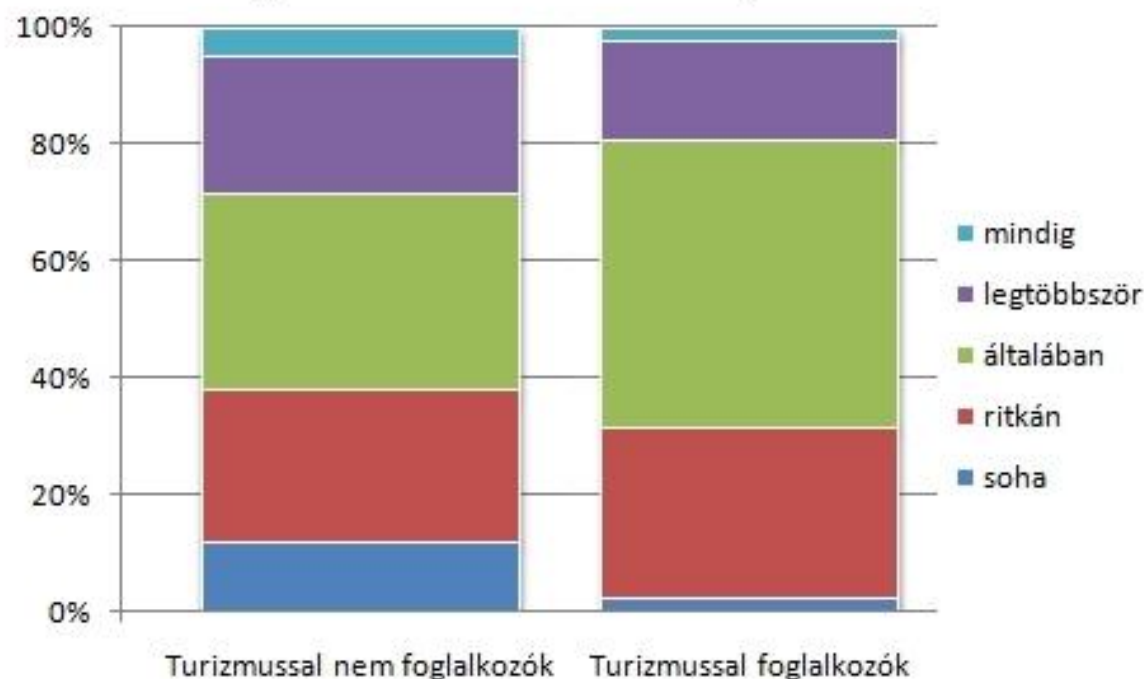
Az elmúlt két hét során milyen gyakran érezte magát nyugodtnak és ellazultnak?

Az elmúlt két hét során milyen gyakran érezte magát aktívnak és élénknek?

Az elmúlt két hét során milyen gyakran érezte magát ébredéskor frissnek és kipihentnek?

Az elmúlt két hét során milyen gyakran érezte úgy, hogy napjai tele voltak érdekes dolgokkal?

